

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Markéta Cigánková

Osvojení zletilého

Diplomová práce

Olomouc 2016

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Osvojení zletilého“ vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 13. 04. 2016

.....

Markéta Cigánková

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala JUDr. Ondřejovi Šmídovi, Ph.D. za odborné vedení a připomínky při zpracování mé diplomové práce. Dále bych chtěla poděkovat JUDr. Martinovi Masárovi, který mi při zpracování práce také velice pomohl. Ráda bych poděkovala i své rodině, která mi byla oporou po celou dobu mého studia.

OBSAH

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	6
ÚVOD.....	7
1 VÝVOJ PRÁVNÍ ÚPRAVY OSVOJENÍ NA ÚZEMÍ ČESKÉ REPUBLIKY OD ROKU 1918	10
1.1 ABGB	10
1.2 ZÁKON O OSVOJENÍ.....	11
1.3 ZÁKON O PRÁVU RODINNÉM	14
1.4 ZÁKON O RODINĚ.....	15
1.5 OBČANSKÝ ZÁKONÍK	19
2 OSVOJENÍ ZLETILÉHO PODLE OZ.....	24
2.1 POJMY ZLETILOST A SVÉPRÁVNOST	24
2.2 DOBRÉ MRAVY.....	25
2.3 OSVOJENÍ ZLETILÉHO, KTERÉ JE OBDOBOU OSVOJENÍ NEZLETILÉHO	26
2.3.1 <i>Podmínky pro osvojení</i>	26
2.3.2 <i>Odůvodněné zájmy pokrevních rodičů</i>	29
2.3.3 <i>Podpůrné použití ustanovení o osvojení nezletilého</i>	29
2.3.4 <i>Právní následky</i>	31
2.4 OSVOJENÍ ZLETILÉHO, KTERÉ NENÍ OBDOBOU OSVOJENÍ NEZLETILÉHO.....	31
2.4.1 <i>Podmínky pro osvojení</i>	31
2.4.2 <i>Podpůrné použití ustanovení o osvojení nezletilého</i>	33
2.4.3 <i>Právní následky</i>	33
2.5 SPOLEČNÁ USTANOVENÍ	34
2.5.1 <i>Osvojenec omezený ve svéprávnosti</i>	34
2.5.2 <i>Manžel osvojence</i>	34
2.5.3 <i>Společné právní následky</i>	35
3 ŘÍZENÍ O OSVOJENÍ ZLETILÉHO DLE ZZŘ.....	38
3.1 SYSTEMATIKA ZÁKONA	38
3.2 PODPŮRNÉ POUŽITÍ USTANOVENÍ O OSVOJENÍ NEZLETILÉHO.....	39
3.3 ZAHÁJENÍ A PRŮBĚH ŘÍZENÍ	40
3.3.1 <i>Příslušnost soudu</i>	40
3.3.2 <i>Návrh a jeho náležitosti</i>	40
3.3.3 <i>Jednání</i>	42
3.3.4 <i>Účastníci řízení</i>	43
3.3.5 <i>Dokazování</i>	44
3.4 ROZHODNUTÍ SOUDU A OPRAVNÉ PROSTŘEDKY	45
3.5 SPECIFICKÉ POSTAVENÍ ZLETILÉHO OSVOJENCE OMEZENÉHO VE SVÉPRÁVNOSTI.....	47
ZÁVĚR.....	49

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	52
MONOGRAFIE A KOMENTÁŘE	52
UČEBNICE.....	53
PŘÍSPĚVKY VE SBORNÍKU A ODBORNÉ ČLÁNKY	53
PRÁVNÍ PŘEDPISY	53
JUDIKATURA.....	55
INTERNETOVÉ ZDROJE	55
JINÉ ZDROJE.....	56
PŘÍLOHY	57
ABSTRAKT	63
ABSTRACT	63
KLÍČOVÁ SLOVA (KEYWORDS).....	64

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

LZPS, Listina – usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

ABGB – „Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch“ – zákon č. 946/1811 Sb. s. z., obecný zákoník občanský, ve znění k 1. 1. 1904

BGB – „Bürgerliches Gesetzbuch“ – občanský zákoník Německé spolkové republiky

ZoO – zákon č. 56/1928 Sb., o osvojení, ve znění zákona č. 41/1948 Sb., účinném ke dni 1. června 1948

ZPR – zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění zákona č. 46/1959 Sb., účinném ke dni 1. září 1959

ZoR – zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 401/2012 Sb., účinném ke dni 1. ledna 2013

OZ – zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

OSŘ – zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění zákona č. 241/2013 Sb., účinném ke dni 19. srpna 2013

ZZŘ – zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů

MatrZ – zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu, příjmení a změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

OSPOD – orgán sociálně- právní ochrany dětí

ÚS – Ústavní soud České republiky

NS – Nejvyšší soud České republiky

ÚVOD

Institut osvojení zletilého byl do rodinného práva znovu začleněn novým občanským zákoníkem s účinností od 1. 1. 2014. Znovu začleněn proto, že není na našem území upraven zcela nově, jeho právní úprava existovala již v ABGB či zákonu o osvojení. S nástupem komunismu v 50. letech byl z rodinného práva vyňat zákonem o právu rodinném. Rodinné právo mělo nadále upravovat pouze osobní vztahy oproštěné od majetkových. I z tohoto důvodu nebyla možná úprava osvojení zletilého jako institutu mimo jiné umožňujícího také přechod majetkových práv.

Více než 60 let tak osvojení představovalo „pouze“ jednu z forem náhradní rodinné péče sloužící výhradně k výchově a péči o nezletilé děti, a to osobami odlišnými od biologických rodičů. Je přitom nutné od sebe odlišovat *náhradní rodinnou péči a náhradní rodičovství* (nepravé osvojení¹), přičemž v druhém případě dochází k osvojení dítěte manžela, kdežto v prvním se jedná o svěřeni cizího dítěte do péče. Osvojení nebylo jedinou formou náhradní rodinné péče, mezi další patřily a nadále patří *svěřeni do péče* jiné osoby, pokud rodičům brání v péči o dítě překážka, po jejímž odpadnutí se dítě ke svým rodičům navrací.² *Opatrovnictví* je formou zákonného zastoupení, kdy soud jmenuje opatrovníka nezletilému dítěti k ochraně jeho zájmů. Opatrovník vykonává některá práva a povinnosti za rodiče nezletilého, např. pokud o dítě nejví zájem.³ *Poručenství* se od opatrovnictví liší v tom, že poručník vykonává práva a povinnosti rodičů namísto nich, protože rodiče nejsou nositeli rodičovské odpovědnosti.⁴ *Pěstounství* má taktéž dočasný charakter, neboť pěstoun dítě osobně vychovává, pečuje o něj po dobu, po kterou tak nemohou činit rodiče, kteří nadále zůstávají jeho zákonnými zástupci.⁵ V neposlední řadě se mezi instituty náhradní rodinné péče řadí *ústavní výchova*, která je nařizována tehdy, nepodařilo-li se dítě umístit v některé z forem individuální náhradní rodinné péče.

Po opětovném začlenění osvojení zletilého do naší právní úpravy již osvojení není vnímáno pouze jako jedna z forem náhradní rodinné péče, ale i jako možnost řešení situací, které nejsou řešitelné jinými zákonnými ustanoveními, jako možná úprava nejen osobních vazeb, ale i majetkových.

¹NOVOTNÝ, Petr. *Nový občanský zákoník*. 1. vyd. Praha: Grada, 2014, s. 129.

²HROUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 320–323.

³Tamtéž, s. 348–350.

⁴Tamtéž, s. 348.

⁵Tamtéž, s. 325–326.

Úprava osvojení zletilého funguje také v řadě dalších zemí, mezi které se řadí Francie, Itálie, Německo, Rakousko, Belgie, Švédsko, Kanada či USA. Jeho úprava naopak chybí např. v Anglii, Irsku, Nizozemsku či Portugalsku.

Jelikož je osvojení zletilého institutem stále poměrně novým, nebylo mu v literatuře, co se týká současné úpravy, prozatím věnován přílišný prostor. Hmotněprávní úprava byla blíže zpracována ve dvou komentářích, a to Zuklínovou,⁶ podrobněji však pouze Sedlákem a Šmídem.⁷ Procesní úpravě osvojení zletilého se nejpodrobněji věnoval Svoboda,⁸ dále ale také Charvát⁹ či Lavický.¹⁰ Nelze opominout také důvodovou zprávu k občanskému zákoníku.¹¹

Dřívější existence osvojení zletilého na území naší republiky i fungování institutu v mnoha zahraničních státech předpokládají přínos jeho znovuzavedení do naší právní úpravy, což se také pokusím ve své práci dokázat. Jaké jsou ale jeho konkrétní klady? Jaké jsou naopak jeho nedostatky? V čem se zákonodárce inspiroval z předchozích právních úprav? To jsou otázky, na které se pokusím ve své práci odpovědět. Jako hlavní cíl práce si tedy stanovuji nejen zjištění kladů znovuzavedení institutu osvojení zletilého, ale také zjištění jeho nedostatků a navržení jejich možných řešení. Zejména budu hodnotit účinnou právní úpravu (hmotněprávní i procesní), a to v komparaci s německou právní úpravou obsaženou v Bürgerliches Gesetzbuch, která náš občanský zákoník inspirovala, ale i v komparaci právních úprav Spojených států amerických a Kanady.

K dosažení cíle své práce použiji několik základních vědeckých metod, zejména deskriptivní a analytickou, které mi pomohou objasnit klady a zápory, resp. nedostatky osvojení zletilého. Při zjišťování účelu zákonných ustanovení bude využito metody teleologické. S ohledem na zařazení osvojení do jiné části zákona, než tomu bylo doposud, neboť již nejde výhradně o formu náhradní rodinné péče, ale obecně o statusovou změnu, použiji v omezené míře i systematickou metodu. Jelikož se budu ve své práci věnovat i vývoji

⁶ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 752 s.

⁷HURŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 1380 s.

⁸SVOBODA, Karel a kol.: *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 1056 s.

SVOBODA, Karel. *Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekonstrukci soukromého práva.* Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, 244 s.

⁹JIRSA, Jaromír a kol. *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha III. Zákon o zvláštních řízeních soudních.* Praha: Wolters Kluwer, HBT, 2015, 1072 s.

¹⁰LAVICKÝ, Petr a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Řízení nesporné. Praktický komentář.* Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2015, 1012 s.

¹¹ELIÁŠ K. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem.* 1. vyd., Sagit, 2012., 1119 s.

osvojení v historických souvislostech, použiji také výklad historický, dále nebude chybět ani komparativní výklad, a to při srovnávání naší právní úpravy s úpravou zahraniční. V neposlední řadě lze hovořit i o metodě syntézy a analýzy.

Úvodní kapitola bude věnována historickému vývoji institutu osvojení na území naší republiky od roku 1918, kdy bylo osvojení zletilého poprvé užíváno v souvislosti s obecným zákoníkem občanským a posléze zákonem o osvojení. Poté z naší právní úpravy vymizelo, nebylo upraveno ani v zákoně o právu rodinném, ani v zákoně o rodině. Objevilo se znovu až od 1. 1. 2014 s účinností nového občanského zákoníku. Ačkoli v naší právní úpravě chybělo řadu let, už před platností nového občanského zákoníku zde byla snaha o jeho prosazení. Věnoval se jí Ústavní soud ve svém nálezu sp. zn. Pl. ÚS 6/96. Přestože v neumožnění osvojení zletilého neshledal rozpor s ústavním pořádkem, bylo soudci Klokočkou a Paulem vnímáno jako přílišný zásah státu do soukromé sféry jedince, který narušuje jeho ústavně zaručené právo na rodinný život a soukromí. Tímto nálezem Ústavního soudu se budu ve své práci také podrobněji zabývat.

Druhá a třetí kapitola tvoří stěžejní část práce. V druhé kapitole se soustředím již na osvojení zletilého podle platné a účinné právní úpravy obsažené v občanském zákoníku. Nejdříve vymezím pojmy zletilost a svéprávnost, posléze se budu věnovat oběma formám osvojení zletilého. První z nich je obdobou osvojení nezletilého, která v podstatě kopíruje, až na výjimky, osvojení nezletilého. Můžeme takto uvést do souladu faktický stav se stavem právním a v závěru spojit po formální stránce neúplné rodiny v úplnou. Druhou formou je osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého, kde shledáme od osvojení nezletilého podstatně více odlišností. Lze jí řešit situace, kdy např. osvojitel nemá vlastní potomky, dědice, pokračovatele ve svém díle vědeckém, uměleckém či jiném (tzv. důvody zvláštního zřetele hodné). Zaměřím se na podmínky pro osvojení obou forem zletilého, na jejich odlišnosti, ale i na jejich společné znaky.

Nakonec se budu ve své práci zabývat i procesní stránkou věci, tedy řízením o osvojení zletilého, které je upraveno v zákoně o zvláštních řízeních soudních. V této kapitole se budu zabývat samotnou systematikou zákona a možností podpůrného použití ustanovení o osvojení nezletilého na řízení o osvojení zletilého, následovat bude průběh řízení o osvojení zletilého, včetně zvláštního postavení zletilého osvojence omezeného ve svéprávnosti.

1 VÝVOJ PRÁVNÍ ÚPRAVY OSVOJENÍ NA ÚZEMÍ ČESKÉ REPUBLIKY OD ROKU 1918

1.1 ABGB

Obecný zákoník občanský platil na území českých zemí do roku 1950, kdy byl nahrazen tzv. středním občanským zákoníkem; některá jeho ustanovení však platila až do konce roku 1965. ABGB, dosavadní občanský zákoník platný na území rakousko-uherské monarchie, byl do československého práva přijat recepční normou – zákonem č.11/1918 Sb. zákonů a nařízení československého. Recipován byl pouze pro území českých zemí, na Slovensku nadále platilo uherské právo.¹² Tento právní dualismus v Československu přetrval až do roku 1949, kdy byl komunistickou stranou odstraněn.

Osvojení bylo upraveno v ust. § 179 až § 185 jako smlouva mezi osvojitelem a osvojencem. Osvojitel musel být bezdětný a starší 40 let (§ 179 a § 180 ABGB); pokud měl manžela, byl vyžadován k osvojení i jeho souhlas, ledaže byl prohlášen za nesvéprávného, byl neznámého pobytu, nebo bylo manželství rozvedeno. Osvojenec musel být alespoň o 18 let mladší než osvojitel (§ 180 ABGB). Osvojit takto šlo osobu nezletilou i zletilou. Dle § 181 ABGB k osvojení nezletilého musel být dán souhlas otce dítěte, příp. matky, poručníka a soudu. Šlo-li o zletilého, bylo třeba k jeho osvojení souhlasu jeho otce, byl-li ještě naživu. Pokud měl zletilý manžela, bylo stejně tak třeba i jeho souhlasu.

Z pohledu dnešního práva se jednalo o osvojení neúplné. Mezi osvojitelem a osvojencem nastal vztah jako mezi rodičem a dítětem, osvojitel převzal otcovskou moc, ale zároveň nevznikaly vztahy mezi osvojencem a osvojitelovou rodinou, navíc nezánikaly ani jeho vztahy s původní rodinou (§ 183 ABGB). Vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a osvojitelem mohly být na základě § 184 ABGB upraveny ve smlouvě o osvojení, pokud nebyly na škodu třetím osobám a neměnily účel osvojení. Mezi další právní účinky osvojení se řadila změna příjmení osvojence, podle § 182 ABGB obdržel příjmení osvojitele (příp. rodné příjmení osvojitelky). Takto nově nabyté příjmení mohl spojit se svým dosavadním. Zrušeno mohlo být osvojení nezletilého, pokud k tomu dali svolení jeho zástupci a soud. Poté se v souladu s § 185 ABGB osvojenec navrátil pod otcovskou moc. Osvojení podle ABGB nebylo primárně chápáno jako náhradní rodinná péče, ale především jako možnost úpravy přechodu majetkových práv.

¹²VOJÁČEK, Ladislav, SCHELLE Karel, KNOLL Vilém. *České právní dějiny*. 2., upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 443.

Současná právní úprava oproti ABGB rozeznává dvě formy osvojení zletilého, přičemž osvojit nelze smlouvou, ale výhradně konstitutivním rozhodnutím soudu na základě předchozího návrhu osvojitele se souhlasným prohlášením osvojence (§ 446 a §447 odst. 1 ZZŘ). Tuto skutečnost považuji za krok správným směrem, neboť se jedná o podstatný zásah do práv a povinností stran, o statusovou změnu, která by měla být soudem náležitě projednána, nikoli pouze sjednána na základě vůle stran. Co se týká věkového rozdílu mezi osvojencem a osvojitelem, OZ jej podpůrně stanoví na zpravidla ne menší než 16 let (§803 OZ). OZ nepřevzal z ABGB požadavky na osvojitele, neplatí, že by musel být bezdětný, podle § 799 odst. 1 OZ musí ale být zletilý (tzn. starší 18 let) a svéprávný. Bezpochyby obdobná jsou ustanovení zakládající nezbytnost souhlasu manžela osvojitele či osvojence s osvojením s tím rozdílem, že OZ přejímá podmínku nesvéprávnosti manžela osvojence, dále ale hovoří o „těžko překonatelné překážce, která je s opatřením souhlasu spojena“ (§ 850 odst. 2 OZ), pod kterou lze podřadit nejen neznámý pobyt manžela (jako u ABGB), ale i další překážky, např. jeho špatný zdravotní stav. Okruh skutečností, které mohou vyloučit nezbytnost souhlasu manžela je poněkud rozšířen, to ale neznamená, že by byl manžel chráněn v menším rozsahu, neboť soud bude i bez udělení jeho souhlasu nadále povinen zkoumat, zda osvojení není v rozporu s jeho oprávněnými zájmy. Nadále také není nutný souhlas rodičů osvojence s jeho osvojením, neboť dosažením zletilosti zaniká právo rodiče takový souhlas udělit, ačkoli na jejich odůvodněné zájmy bude brán ohled (§ 847 odst. 2 OZ). Zletilý tak plně může rozhodovat o své osobě a může sám projevit svou vůli, zda chce, či nechce být osvojen.

Pokud budeme hovořit o vztazích, které jsou založeny osvojením, pak se zákonodárce inspiroval ABGB spíše u osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého, neboť zde shledáváme absenci vztahů s rodinou osvojitele, jakož i trvání vztahů osvojence s původní rodinou. Nabytí příjmení osvojitele je v podstatě také totožné s naší úpravou s tím rozdílem, že podle § 851 OZ nenastává přímo ze zákona, ale až konstitutivním rozhodnutím soudu na základě žádosti osvojence a souhlasného prohlášení osvojitele, souhlas jejich manželů nevyjímaje (pokud jejich manželství trvá a mají společné příjmení).

1.2 Zákon o osvojení

ABGB byl několikrát novelizován, v roce 1928 se úprava osvojení vydělila do samostatného zákona č. 56/1928 Sb. z. a n., o osvojení (dále jen ZoO), který platil do konce roku 1949 již na celém území Československa. Úprava osvojení byla oproti dřívější úpravě značně rozšířena, i když některá ustanovení zůstala totožná.

Hlavním účelem osvojení, stejně jako v ABGB, bylo nejen zajištění výchovy dítěte, ale i přechodu majetku, osvojením ale nesměly být ohroženy majetkové zájmy vlastních dětí osvojitele.¹³ Nově osvojení zakládalo překážku manželství a blízkého příbuzenství.¹⁴ ZoO nadále nepoužívá terminologie zletilého a nezletilého, ale svéprávného a nesvéprávného.

Opět se jednalo o smlouvu mezi osvojitelem a osvojencem, nově ale musela být schválena soudem, současně s tím soud zajistil v matrice i změnu v zápisu o rodičích osvojence, které nahradil osvojitel. Jak jsem již uvedla, dnes nelze založit osvojení smlouvou, ale osvojení taktéž zakládá změnu v zápisu v matrice. Opět je ale s ohledem na rozlišování dvou forem osvojení zletilého nutné podotknout, že rodiče osvojence jsou v matrice nahrazeni osvojitelem pouze u obdoby osvojení nezletilého, u druhé formy je osvojitel zapsán do poznámky v rodném listě, nikoli na místo rodičů, kteří v zápisu zůstanou.

Smlouva o osvojení musela mít dle § 8 ZoO formu veřejné listiny, nebo být opatřena soudně či notářsky ověřeným podpisem stran, příp. byl možný i zápis u soudu. K jejímu schválení nedošlo, chyběly-li zákonné podmínky pro osvojení, dále pokud by osvojení nebylo ku prospěchu osvojovaného, pozbyl-li osvojitel před osvojením svéprávnosti (i částečně), strany od smlouvy před jejím schválením odstoupily, jedna ze stran zemřela, nebo i kdyby byla ohrožena rodina osvojitele tím, že by osvojením mohl být podstatně narušen její chod a následně by mohlo dojít k jejímu rozvrácení.¹⁵ Další obsah osvojitelské smlouvy byl dispozitivní, ze smlouvy ale nemohly být zavázány třetí strany, pokud s tím výslovně nesouhlasily. Práva a povinnosti, které na sebe osvojitel nepřevzal v osvojitelské smlouvě, zůstaly zachovány v rodině původní.¹⁶

Totožná s ABGB byla ustanovení o věku a bezdětnosti¹⁷ osvojitele a o věkovém rozdílu; podle ZoO navíc osvojitel nesměl mít ani děti naroveň vlastním postavené, tzn. legitimované, osvojené nebo nemanželské. Výjimka byla možná pro muže (nikoli pro ženu), který chtěl osvojit své nemanželské dítě, to nebylo překážkou ani nedosažení požadovaného věku či věkového rozdílu. Osvojencem nesměl být v příbuzenském poměru v přímé linii, manželem nebo sourozencem osvojitele, nebylo možné např. osvojit vlastní sestru, bylo

¹³HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In: HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol.: *Občanský zákoník II.*..., s. 21.

¹⁴HENDRYCHOVÁ ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Osvojení včera, dnes a zítra. In: DVOŘÁK, Jan, MALÝ, Karel a kol. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, s. 471.

¹⁵KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské IV. Právo rodinné*. 3. doplněné vydání. Reprint původního vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014, s. 92.

¹⁶SEDLÁČEK, Jaromír. In: ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl první, Reprint původního vydání. Praha: ASPI, 2002, s. 901–902.

¹⁷Bezdětnost se vyžadovala pouze po dobu sjednávání osvojitelské smlouvy, pozdějšími legitimními potomky nedocházelo ke zrušení osvojitelského vztahu mezi osvojencem a osvojitelem; srov. tamtéž, s. 894.

možné ale osvojení bratrance bratracem, neteře strýcem atd. Mohla být osvojena jedna osoba i více najednou (byl-li jejich poměr sourozenecký, nešlo např. jako osvojence osvojit otce se synem), osvojitelem mohla být jedna osoba nebo manželé (přičemž mohli osvojit jak současně, tak i postupně).¹⁸ Ani podle OZ nelze osvojit osobu, která je s osvojitelem v příbuzenském poměru, zákon výslovně v § 794 hovoří o přijetí „cizí“ osoby za vlastní. Shodně se ZoO je možné osvojit nejen jednu osobu, ale i více najednou, konkrétně u § 847 odst. 1 písm. a) OZ lze předpokládat, že budou osvojovány osvojitelem celé sourozenecké skupiny i s většími věkovými rozdíly.

Souhlas k osvojení musel být udělen pouze osobně. Pokud byl osvojován nespolečný, museli dát k osvojení souhlas jeho rodiče, příp. zákonný zástupce a soud. Stejně tak byl třeba souhlas rodičů a soudu i při osvojení společného.¹⁹ Pokud byli rodiče odlišného názoru, rozhodl názor otce. Obdobně jako u ABGB mohl dát namísto rodičů souhlas k osvojení soud v případech, kdy byl tento souhlas bezdůvodně odepřen, příp. byl-li rodič neznámého pobytu nebo nespolečný. Měl-li osvojitel či osvojenec manžela, byl nutný, k osvojení i jeho souhlas, ledaže bylo manželství rozvedeno. Namísto manžela dal souhlas jemu ustanovený opatrovník (se schválením opatrovnického soudu), pokud byl manžel osvojitele či osvojence nespolečný nebo neznámého pobytu.²⁰

Osvojenec osvojením získal osvojitelovo příjmení, příp. příjmení osvojitelova manžela (s jeho souhlasem²¹). Mezi osvojitelem a osvojencem, potažmo i jeho později narozenými potomky, nastal osvojením stejný právní vztah jako mezi rodiči a dětmi. Osvojenec a jeho potomci²² nabývají vůči osvojiteli veškerých majetkových práv, opačně tomu však není. Osvojenec má dědické právo vůči osvojiteli ve stejné míře, jako jeho pokrevní potomci, lze jej ale v osvojitelské smlouvě vyloučit, jedná se o ustanovení dispozitivní.²³ Osvojení nevzniká žádný poměr k osvojitelské rodině, nezaniká ani jeho vztah k původní rodině.²⁴ Nadále má osvojenec vůči ní právo na výživu, není-li mu ji schopen poskytnout osvojitel. Shodně se současnou úpravou se budou následky osvojení zletilého vztahovat i na potomky osvojence narozené po osvojení, pro potomky narozené před osvojením pouze v případě, že

¹⁸Tamtéž, s. 894–895.

¹⁹Svolení rodičů osvojovaného s osvojením bylo podle Sedláčka výronem rodičovského práva, které nezanikalo ani dosažením zletilosti či plné svéprávnosti osvojovaného, odnětím rodičovské moci apod.; srov. tamtéž, s. 896.

²⁰KRČMÁŘ: *Právo občanské IV.* ..., s. 92.

²¹Nedal-li k tomu manžel osvojitele souhlas, pak osvojenec získal dívčí jméno osvojitelky; srov. § 3 ZoO.

²²Potomci osvojence narozené až po osvojení; pokud měl osvojenec potomky již před jeho osvojením, vztahuje se na ně poměr pouze v případě, že k tomu dali souhlas a nebyli-li plně svéprávnými tak v případě, že za ně dal souhlas opatrovník a opatrovnický soud; srov. § 4 odst. 1 ZoO.

²³KRČMÁŘ: *Právo občanské IV.* ..., s. 62.

²⁴Osvojenec nepozbývá ani dědických práv k původní rodině, má tedy dvojí dědické právo, srov. tamtéž.

s tím udělili souhlas. Stejná je i úprava přechodu majetkových práv, a sice v dnešní úpravě u osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého (§ 849 OZ), u druhé formy osvojení zletilého platí rovněž podpůrná vyživovací povinnost, stejně tak i dědické právo vůči osvojiteli, nikoli však vůči jeho rodině, s ohledem na podpůrné použití ust. § 833 OZ ale zanikají jeho ostatní vazby k původní rodině a vytváří se vazby na rodinu novou.

Právní poměr vzniklý z osvojení mohl být zrušen dohodou všech účastníků,²⁵ a to i částečně (např. vůči jednomu ze společných osvojitelů). Osvojení bylo možné zrušit i žalobou ze závažných důvodů, pro které by mohla být dotyčná osoba vyděděna. Zrušením osvojení se rušily do budoucna všechny jeho účinky. Osvojenec získal zpět dřívější jméno, a byl-li nesvéprávným, vracel se zpátky pod otcovskou či poručenskou moc. Co je dále podobné se současnou úpravou je možnost zrušení osvojení, a sice nikoli dohodou, neboť dohodou nelze osvojení ani založit, ale žalobou, resp. návrhem na zrušení osvojení, které musí být podáno jen ze závažných důvodů, v OZ tyto důvody však nejsou specifikovány pouze na důvody vedoucí k vydědění.

1.3 Zákon o právu rodinném

V roce 1948 se k moci dostala komunistická strana. To znamenalo jak změnu společenského a politického systému, tak systému právního. S přijetím tzv. středního občanského zákoníku (zákon č. 141/1950 Sb.), který nahradil ABGB, došlo podle sovětského vzoru k nutnému oddělení rodinného práva jako vztahů čistě osobní povahy od práva občanského, resp. od jeho majetkových vztahů.²⁶ V účinnost tak vešel zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném (dále jen ZPR), jenž zahrnoval i právní úpravu osvojení, která ovšem prošla podstatnou změnou. Největší z nich byla nemožnost osvojit si zletilou osobu jako způsob možného upravení majetkových práv, jelikož osvojení mělo sloužit k „výchově dětí k lásce, k práci a lidově demokratickému státu“.²⁷ Zákon v § 64 odst. 1 uvádí, že: „Osvojit lze jen osoby nezletilé, a jen je-li jim osvojení ku prospěchu.“ Hlavním účelem osvojení bylo zabezpečit dítěti náhradní rodinné prostředí, zajistit mu řádnou výživu a výchovu. Na výchovu byl kladen zvláštní důraz, rodiče, resp. osvojitelé, tak za ni byli odpovědni společnosti a výchova také podléhala její kontrole.²⁸

²⁵Tzn. osvojitelem (příp. i jeho manželem), osvojencem a jeho potomky, pro které mělo osvojení právní účinky; srov. SEDLÁČEK, Jaromír. In: ROUČEK, SEDLÁČEK a kol.: *Komentář k Československému ...*, s. 903.

²⁶HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In: HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol.: *Občanský zákoník II. ...*, s. 22.

²⁷ELIÁŠ: *Nový občanský zákoník ...*, s. 367.

²⁸ČEŠKA: *Československé rodinné právo* s. 32–47.

Osvojitel musel být plně svéprávný, podmínka minimálního věku osvojitele a jeho bezdětnosti byla zrušena,²⁹ dále mezi osvojitelem a osvojencem musel být přiměřený věkový rozdíl (§ 64 odst. 2 a 3 ZPR); osvojit mohli osvojence oba manželé dohromady jako dítě společné, nebo jen jeden z manželů po předchozím souhlasu druhého manžela.³⁰

Novinkou bylo založení osvojení konstitutivním rozhodnutím soudu poté, co k němu osvojitel podal návrh na osvojení nezletilého (§ 66 ZPR). K osvojení bylo nutné souhlasného prohlášení rodičů,³¹ příp. i souhlas osvojence, byl-li schopen posoudit účinky osvojení.

Podle § 63 ZPR osvojením vznikl mezi osvojencem a osvojitelem vztah rodiče a dítěte, příbuzenský vztah nově vznikl i mezi osvojencem a příbuznými osvojitele. Vyživovací povinnost osvojencovy původní rodiny trvá, stejně jako tomu bylo v ZoO, pokud jí osoby povinné výživou nejsou schopny dostát (ledaže soud rozhodl i o změně zápisu v matrice o rodičích osvojence). Naopak osvojencova vyživovací povinnost vůči původní rodině zanikla. Osvojenec získal příjmení osvojitele, jednalo-li se o společné osvojení manželů, získal příjmení určené pro jejich děti. Pokud s tím osvojitel souhlasil, mohl ke svému nově nabytému příjmení připojit i příjmení dosavadní (§ 67 a § 68 ZPR). Zrušit osvojení bylo možné dle § 69 ZPR opět jen na návrh (osvojence či osvojitele) v případě, že k tomu byl důležitý důvod.

1.4 Zákon o rodině

Přijetí nové ústavy vedlo k rekodifikaci mnoha právních předpisů, ZPR byl zrušen a nahrazen zákonem č.94/1963 Sb., o rodině (dále jen ZoR). Řada původních ustanovení zůstala zachována, jednalo se v podstatě o velkou novelu ZPR.³²

Osvojení bylo vnímáno výhradně jako forma náhradní rodinné péče, cílem bylo nezletilému dítěti zajistit náhradní rodinu, prostředí, ve kterém se mu bude dostávat péče, výchovy a výživy, pokud se mu tohoto v přirozené rodině nedostávalo.³³ Podle rozsudku NS ze dne 20. 11. 2002, sp. zn. 28 Cdo 1842/2002 „smyslem osvojení podle zákona o rodině není

²⁹HENDRYCHOVÁ ZUKLÍNOVÁ, Michaela: Osvojení včera, dnes a zítra. In: DVOŘÁK, MALÝ a kol.: *200 let Všeobecného ...*, s. 474.

³⁰Souhlasu není třeba, je-li druhý manžel zcela zbaven svéprávnosti nebo je-li opatření souhlasu spojeno s překážkou těžko překonatelnou; srov. § 65 odst. 2 ZPR.

³¹Výjimkou byly po novele z. č. 15/1958 Sb. situace vyjmenované v ustanovení § 66 ZPR: a) dítě bylo minimálně jeden rok v ústavní péči a rodiče o něj za tuto dobu neprojeví žádný zájem, nebo b) rodiče o dítě neprojeví žádný zájem v průběhu dvou let, nebo c) rodiče dali přivolení k osvojení bez vztahu k určitým osvojitelům (v tom případě bylo nutné přivolení ustanoveného opatrovníka).

³²HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In: HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol.: *Občanský zákoník II. ...*, s. 23.

³³HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství*. Komentář, 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 303.

majetkové uspořádání v rodině osvojitelů, ale péče o nezletilé dítě“. Důležitým faktorem tak byl za každých okolností zájem dítěte. Podle čl. 3 Úmluvy o právech dítěte je nutné zájem dětí sledovat při každé činnosti, která se jich týká, soud tedy při každém řízení musí zjišťovat, zda jsou všechny skutečnosti v zájmu dítěte, osvojení nevyjímaje. O osvojení rozhodoval, stejně jako za předchozí právní úpravy, soud na návrh osvojitele (§ 63 odst. 2 ZoR).

Podle § 64 odst. 1 a 2 ZoR mohla být osvojitelem pouze fyzická osoba, plně způsobilá k právním úkonům, která svými vlastnostmi a celkovým způsobem života zajišťovala, že osvojení bude pro dítě prospěšné. Bylo zkoumáno nejen jeho majetkové zajištění, ale i vztah k dětem (i k osvojenci samému³⁴), osobní vlastnosti, zdravotní stav apod. Osvojitel nesměl být blízkým příbuzným osvojence, docházelo by tím k záměně již existujících příbuzenských vztahů,³⁵ vzdálenější příbuzenství nebylo na překážku. Podle § 65 odst. 1 ZoR musel být mezi osvojencem a osvojitelem přiměřený věkový rozdíl (konkrétní nebyl zákonem stanoven).

Právní úprava umožňovala osvojení dítěte individuálně, jako společné mohli dítě osvojit pouze manželé, nikoli druh s družkou či registrovaní partneři.³⁶ Manžel mohl dítě osvojit pouze s předchozím souhlasem druhého manžela (§ 66 odst. 2 ZoR), i když nežili ve společné domácnosti (ledaže pozbyl způsobilost k právním úkonům, získání souhlasu bránila těžko překonatelná překážka nebo bylo manželství rozvedeno). Souhlas nešlo soudně nahradit, nedal-li tedy manžel s osvojením souhlas, soud jej nesměl schválit.

S osvojením byl dle § 67 odst. 1 a 2 ZoR spojen souhlas obou rodičů dítěte, i nezletilých, výjimečně postačil souhlas jednoho z nich (druhý rodič nebyl naživu, znám, byl zbaven rodičovské zodpovědnosti atd.) Souhlas se dával osobně před soudem, kde byl rodič vyslechnut v řízení o osvojení a zároveň poučen o následcích vydání souhlasu s osvojením.³⁷ Musel být udělen srozumitelně, vážně a určitě, nikoli pod nátlakem, nemohl být nijak podmíněn. Rodiče mohli vyslovit souhlas s osvojením vůči konkrétním osvojitelům, i obecně bez vztahu k určitým osvojitelům (tzv. blanketový souhlas). Bez souhlasu rodičů bylo možné osvojit nezletilého za splnění zákonných podmínek uvedených v § 68 ZoR.³⁸ Neprojevení

³⁴Tamtéž, s. 316.

³⁵Srov. rozsudek NS ze dne 7. 12. 2006, sp. zn. 30 Cdo 2787/2005.

³⁶Podle § 13 odst. 2 zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů: „Trvající partnerství brání tomu, aby se některý z partnerů stal osvojitelem dítěte.“

³⁷Poučení se vázalo na konkrétní typ osvojení, tzn., že pokud byl rodič poučen o osvojení zrušitelném, nebylo možné osvojit nezrušitelně.

³⁸Jednalo se o dva případy: a) po dobu nejméně šesti měsíců soustavně neprojevovali opravdový zájem o dítě, zejména tím, že dítě pravidelně nenavštěvovali, neplnili pravidelně a dobrovolně vyživovací povinnost k dítěti a neprojevuji snahu upravit si v mezích svých možností své rodinné a sociální poměry tak, aby se mohli osobně ujmout péče o dítě, nebo b) po dobu nejméně dvou měsíců po narození dítěte neprojevovali o dítě žádný zájem, ačkoli jim v projevení zájmu nebránila závažná překážka.

zájmu o vlastní dítě v rozsahu, jak je v zákoně vymezen, představovalo chování rodičů, které si nezasluhuje, aby jejich rodičovská práva (včetně udělení souhlasu s osvojením) byla zachována. Opravdovým zájmem podle praxe byla např. pravidelná návštěva dítěte, zájem o jeho prospěch, zdravotní stav apod.³⁹ I když nebylo k osvojení potřeba souhlasu rodiče dítěte, musela být dítěti poskytnuta určitá ochrana. Soud mu proto ustanovil opatrovníka (§ 68b ZoR), který při udělování souhlasu dbal, aby bylo osvojení v jeho zájmu.

Novela zákona č. 91/1998 Sb. dále stanovila, že nelze osvojit nezletilé dítě dříve, než nabude právní moci rozhodnutí o určení otcovství v řízení zahájeném na návrh muže, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte. Potvrdí-li soud otcovství, bude zapotřebí i jeho souhlasu k osvojení. Při porušení podmínky vyčkat rozhodnutí o určení otcovství by byl otec dítěte zkrácen na svých rodičovských právech, kdy by mu bylo odepřeno udělit souhlas s osvojením vlastního dítěte.

Souhlas dítěte s osvojením byl dle § 67 odst. 1 ZoR vyžadován, pokud bylo schopno posoudit následky osvojení a utvořit si na něj vlastní názor, ledaže by tím byl účel osvojení zmařen (např. dítě se domnívá, že pěstouni jsou jeho pravými rodiči).

Předtím, než soud rozhodl o osvojení, muselo být dítě alespoň po dobu tří měsíců umístěno v péči budoucích osvojitelů, kteří o něj pečovali, vychovávali jej a obstarávali jeho výživu, obdobně jako rodiče. To se nevyžadovalo u osvojitelů, kteří žádali o přeměnu pěstounství na osvojení, dále u jakékoli fyzické osoby, která o dítě pečovala, a to z důvodu, že předopční péče je vnímána jako zkušební období, ve kterém se prověří, zda bude osvojení účelné a ku prospěchu osvojence, což už za existující péče musí být zjištěno. Předpokladem však je, že péče o dítě trvala dobu delší než tři měsíce.

Mezi osvojitelem a osvojencem vznikl vztah jako mezi rodičem a dítětem, vznikl i příbuzenský vztah mezi osvojencem a rodinou osvojitele, čímž bylo v podstatě zrušeno neúplné osvojení. Osvojením zanikala vzájemná práva a povinnosti osvojence a jeho původní rodiny, rodičovská zodpovědnost přešla na osvojitele, stejně tak i vyživovací povinnost a dědická práva,⁴⁰ a tím se dítě od původní rodiny právně oprostilo. Biologický vztah mezi rodiči a dítětem však nadále přetrvával, i zde byla vytvořena překážka pro uzavření manželství. Poté, co rozhodnutí nabylo právní moci, osvojitelé byli zapsáni do matriky namísto rodičů původních. Osvojencem dále nabylo osvojitelovo příjmení, příp. společné příjmení manželů či příjmení určené pro jejich děti (§ 71 ZoR). Osvojením také vznikla překážka uzavření manželství mezi osvojencem a osvojitelem, u příbuzných osvojitele v řadě

³⁹HRUŠÁKOVÁ: *Zákon o rodině...*, s. 333.

⁴⁰Nejen vůči osvojiteli, ale i jeho rodině, srov. tamtéž, s. 358.

přímé a mezi osvojením a dětmi osvojitele. Zrušením osvojení tato překážka odpadla. A v neposlední řadě, pokud byl jeden z osvojitelů české národnosti, nabytí jí rovněž i osvojenec.⁴¹

V ZoR byly rozlišovány dva typy osvojení – zrušitelné a nezrušitelné.⁴² V praxi převládala osvojení nezrušitelná, neboť zajišťovala lepší začlenění osvojenec do nové rodiny. Bylo ale na ně zákonem kladeno i splnění dalších podmínek. Až do zletilosti osvojenec bylo možné zrušitelné osvojení přeměnit na nezrušitelné, opačně nikoli (§ 77 ZoR), a to na návrh osvojitelů i bez souhlasu osvojenec, pokud ten nebyl slyšen už v předchozím řízení o osvojení. Ve své podstatě šlo o nové osvojení, praxe přesto došla k závěru, že pokrevní rodiče ztratili rodičovskou zodpovědnost právní mocí rozhodnutí o osvojení, není tedy více nutný jejich souhlas, neboť se jejich právní postavení přeměnou osvojení zásadně nemění.⁴³ Podle mého názoru to není úplně pravda, neboť jim není umožněno nesouhlasit s osvojením nezrušitelným, se kterým souhlas původně vůbec nevyslovili, a tudíž by jim měl být pro případné udělení takového souhlasu zachován prostor.

Zrušit bylo možné osvojení, které nebylo sjednáno jako nezrušitelné, z důležitých důvodů⁴⁴ na návrh osvojenec zastoupeného opatrovníkem, anebo osvojitele rozhodnutím soudu. Právní mocí rozhodnutí o zrušení osvojení se obnovila vzájemná práva a povinnosti osvojenec a jeho původní rodiny, osvojenec znovu nabytí svého původního příjmení (§ 73 odst. 2 ZoR), zanikla rodičovská zodpovědnost osvojitelů a byla „navrácena“ původním rodičům.⁴⁵ Stejně platilo o příbuzenských vztazích, vyživovacích povinnostech a dědických právech.

Ačkoli osvojení zletilého nebylo do roku 2014 možné, ÚS se jím zabýval již v roce 1996 ve svém nálezu Pl. ÚS 6/96 z 5. listopadu 1996.⁴⁶ Krajský soud v Brně přerušil své odvolací řízení a podal ÚS návrh na zrušení části ust. § 65 odst. 2 ZoR,⁴⁷ které podle něj porušovalo rovnost mezi zletilými a nezletilými, neboť osvojení bylo výlučným právem

⁴¹ § 3a zákona č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky ve znění zákona č. 357/2003 Sb., účinném ke dni 29. října 2003.

⁴² Důvodová zpráva k zákonu č. 94/1963 Sb., o rodině.

⁴³ HRUŠÁKOVÁ: *Zákon o rodině...*, s. 373–374.

⁴⁴ Musí se jednat o důležité důvody, protože zrušení osvojení znamená pro dítě další změnu ve výchovném prostředí, což není v jeho zájmu a mohlo by mít na něj nepříznivý vliv; tyto důležité důvody nejsou zákonem stanoveny, bude se ale jednat o situace, ve kterých osvojení neplní svůj účel a nebylo by vhodné v něm pokračovat (např. nedostatečný citový vztah mezi osvojením a osvojitelem, zanedbání výchovy apod.), srov. tamtéž, s. 362.

⁴⁵ To neplatilo, pokud byli rodiče rodičovské zodpovědnosti soudně zbaveni ještě před osvojením dítěte, v tom případě bude dítěti soudem ustanoven poručník, který bude dbát o jeho zájmy.

⁴⁶ Nález ÚS ze dne 5. 11. 1996, sp. zn. Pl. ÚS 6/96.

⁴⁷ „Osvojit lze nezletilého, a to jen je-li mu osvojení ku prospěchu.“

nezletilého, jakási „zvláštní ochrana“, když právní úprava jej chrání proti zneužití osvojení, ale nestanoví, že by právo být osvojen měl mít pouze on. Navíc odkázal i na existenci osvojení zletilého v některých okolních státech a poukázal na to, že „současná právní úprava osvojení vychází z původní koncepce osvojení jako nahrazení rodinných vztahů ... Pomíjí však, že mohou existovat i důvody a zájem ostatních na osvojení, že osvojení zasahuje nejen do rodinněprávních vztahů, ale prostřednictvím těchto vztahů i do vztahů např. majetkoprávních...“. ÚS se zabýval otázkou rovnosti mezi nezletilým a zletilým a dospěl k závěru, že celkově jejich postavení je rozdílné, jedná se ale o čistě přirozenou odlišnost, která mezi dětmi a dospělými je, nikoli o ústavní nerovnost. Naopak je podle ÚS třeba věc posuzovat z hlediska osvojitelů, protože nebýt jejich vůle osvojit, nebylo by ani osvojení. Ti však mají při osvojení rovné postavení – každý může osvojit nezletilého a zároveň žádný nemůže osvojit zletilého. ÚS neshledal důvody pro zrušení napadeného ust. a návrh zamítl.

S rozhodnutím ÚS nesouhlasili soudci Klokočka a Paul. Podle Klokočky by osvojení nemělo být chápáno pouze jako forma náhradní rodinné péče, není ale podle něj výlučným právem nezletilého, a pokud je osvojení zletilého zakázáno, stát jedná v rozporu se zásadou minimalizace státního zásahu do osobního a rodinného života a tímto jednáním omezuje základní práva a svobody lidí. Paul se vyjádřil obdobně a dodal, že svobodu člověka lze omezovat jen v případě, že je na tom dán veřejný zájem, v tomto případě ale bylo naopak ve veřejném zájmu osvojit zletilého a spojit tak dvě neúplné rodiny v úplnou. Navíc podle něj z právní úpravy osvojení nevyplývá, že by osvojení zletilého bylo zakázáno, a proto by se řídil ústavní zásadou obsaženou v čl. 2 odst. 3 Listiny „každý může činit to, co není zákonem zakázáno“.

Souhlasím s tím, že by osvojení zletilého nemělo být nutně vnímáno jako forma náhradní rodinné péče a zletilý by měl mít možnost sám rozhodnout a projevit svou vůli, zda chce, či nechce být osvojen a stát by do rozhodnutí osob neměl zasahovat v tom smyslu, že jim odepře právo osvojit, nebo být osvojen, i přesto, že již byla dosažena hranice zletilosti. Na druhou stranu se ale jedná o statusovou změnu a takový zásah do práv a povinností, že není možné se řídit pouze tím, že můžeme činit, co nám zákon nezakazuje a osvojit zletilého přesto, že to zákon neupravuje.

1.5 Občanský zákoník

Po roce 1989 se stal ZoR zastaralým, proto se začalo volat po jeho rekonstrukci. V roce 1995 se vláda navrátila k problematice rodinného práva, namísto novely OZ ale došlo k velké novele ZoR. V roce 2001 schválila vláda usnesením č. 245 věcný záměr OZ s tím, že

budou zapracována i ustanovení týkající se osvojení zletilého.⁴⁸ Nakonec bylo rodinné právo znovu začleněno do OZ až v roce 2012, kdy 20. 2. byl „nový občanský zákoník“ podepsán prezidentem.

OZ byl inspirován zákoníky zahraničními, jakož i mezinárodními smlouvami, osvojení konkrétně Úmluvou o právech dítěte, Evropskou úmluvou o osvojování dětí nebo Evropskou úmluvou o výkonu práv dětí.⁴⁹ Je nově zařazeno v části druhé „Rodinné právo“, hlavě druhé „Příbuzenství a švagrovství“, díle druhém „Rodiče a děti“. Stalo se tak, protože není již vnímáno jen jako forma náhradní rodinné péče, ale zejména jako otázka statusová zakládající změnu poměrů mezi osvojencem a osvojitelem i mezi přirozenými rodiči dítěte, jeho rodinou či rodinou osvojitele.⁵⁰

OZ v § 794 představuje legální definici osvojení, podle které se osvojením rozumí „přijetí cizí osoby za vlastní“.⁵¹ V předchozích právních úpravách nebyla definice osvojení obsažena, vykládala se pouze doktrinárně, ani BGB ji neobsahuje. Došlo také k odstranění dvojkoľejnosti rozhodování, nadále bude o osvojení rozhodovat výlučně soud, nikoli OSPOD.⁵²

U osvojení nezletilého nadále rozlišujeme několik druhů osvojení.⁵³ *Úplné* či *neúplné*, podle míry začlenění dítěte do nové rodiny a zachování vztahů s jeho původní rodinou. Jak ze samotných názvů vyplývá, při úplném osvojení zcela zanikají vazby dítěte na původní rodinu a vznikají nové k rodině osvojitelské, kdežto u neúplného zůstávají některá práva vůči původní rodině zachována, např. právo dědické nebo podpůrná vyživovací povinnost. V České republice způsob neúplného osvojení nezletilého dítěte není právním řádem umožněn, zato jako neúplné je koncipováno osvojení zletilého. Podle toho, kdo je osvojitelem dítěte, pak rozlišujeme osvojení *individuální*, při kterém dítě osvojuje jedinec; a osvojení *společné*, při kterém je dítě osvojeno manželskou dvojicí. Rozlišujeme také osvojení *zrušitelné* a *nezrušitelné*. Nezrušitelně lze osvojit pouze dítě starší jednoho roku, které se

⁴⁸ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In: Dvořák, J., Winterová, A. Osvojení – jméno s několika významy. *Pocta Jiřímu Švestkovi k 75. narozeninám*. 1. vyd., Praha: ASPI, 2005, s. 374.

⁴⁹SMOLÍKOVÁ, Kateřina. Osvojení v návrhu nového občanského zákoníku. *Právní fórum*, 2011, roč. 8, č. 7, s. 302.

⁵⁰ELIÁŠ: *Nový občanský zákoník...*, s. 346.

⁵¹Jedná se v podstatě o fikci biologického svazku, neboť mezi osvojencem a osvojitelem vzniká po osvojení stejný vztah jako mezi rodičem a dítětem se všemi jeho právními důsledky. Cílem osvojení nezletilého tedy je „založit mezi osvojencem a osvojitelem takový právní vztah jako mezi přirozenými rodiči a dětmi a vytvořit tak nezletilému dítěti stabilní a harmonický domov“; srov. HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ: *České rodinné právo...*, s. 277.

⁵²LICHOVNÍK, Tomáš. *Změny v OSPOD a další novinky- Část II*. [online]. *pravni prostor.cz*, 23. dubna 2014. Dostupné na: < <http://www.pravni prostor.cz/clanky/rekodifikace/zmeny-v-ospod-a-dalsi-novinky-cast-ii> >

⁵³HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ: *České rodinné právo...*, s. 278–280.

tímto stává členem nové rodiny, nabývá tak veškerá práva a povinnosti a osvojitelé jsou v matrice zapsáni namísto dosavadních rodičů. Osvojení zrušitelné lze zrušit ze závažných důvodů na návrh osvojence nebo osvojitele a jeho zrušením dochází ke znovuoobnovení práv a povinností v původní rodině osvojence a zaniká vazba na rodinu osvojitelskou. Dále rozlišujeme osvojení *vnitrostátní*, osvojení *do ciziny*, nebo naopak osvojení dítěte *z ciziny*.

Osvojení může vzniknout, existuje-li již reálně mezi osvojitelem a osvojencem vztah rodiče a dítěte, nebo alespoň vztah tomu podobný (§ 795 OZ). I tato skutečnost zřejmě vedla zákonodárce k prodloužení délky preadopční péče z původních třech měsíců na současných šest. Je tak dán větší prostor pro to, aby se osvojitel s osvojencem lépe sžili a zjistilo se, zda bude osvojení fungovat. Mezi další podmínky osvojení řadíme samozřejmě soulad s nejlepšími zájmy dítěte, v tomto směru se OZ od předchozí úpravy nijak neodchýlil. U přiměřeného věkového rozdílu mezi osvojencem a osvojitelem dochází ke zpřesnění – nesmí být zpravidla menší než 16 let (§ 803 OZ). V neposlední řadě nemůže být povoleno osvojení tam, kde mezi osvojencem a osvojitelem je příbuzenský vztah, vyjma náhradního mateřství. Dítě tak může být osvojeno ženou, která poskytla zárodečné buňky, není však matkou dítěte podle zásady, že matkou dítěte je žena, která dítě porodila. Podle praxe je největší zájem o náhradní mateřství právě mezi ženami navzájem příbuznými, proto bylo namísto do zákona vložit tuto výjimku.⁵⁴

Požadavky na osobu osvojitele zůstaly víceméně totožné se ZoR, OZ již nepoužívá pojmu *osamělá osoba* (§ 800 odst. 1). O osvojení tak nově mohou požádat všechny osoby, které nežijí v zákonem uznaném svazku, např. druh s družkou,⁵⁵ osvojení registrovanými partnery je ale nadále zakázáno.

Právo osvojence vyslovit s osvojením souhlas bylo stanoveno již v ZoR, podle OZ od 12. roku věku osvojence musí být jeho souhlas udělen vždy, ledaže je jeho získání v rozporu se zájmy dítěte nebo dítě není schopno posoudit jeho následky (§ 806 odst. 1 OZ). Je-li dítě mladší, udělí za něj souhlas jemu ustanovený opatrovník. Osvojenec má nyní také právo dozvědět se, že byl osvojen, jakmile to bude vhodné, nejpozději se zahájením povinné školní docházky (§ 836 OZ). Myslím si, že tato skutečnost je bezesporu velkým přínosem, neboť se spousta dětí o svém osvojení dozví nevhodným způsobem např. od svých spolužáků a mnohdy takové zjištění způsobí trhlinu ve vztahu s osvojitelem. Podle § 837 OZ lze soud požádat o utajení osvojení před přirozenou rodinou osvojence, jakož i její utajení před osvojencem. Otázkou zůstává, zda je tento postup v souladu se zájmy dítěte. I podle

⁵⁴ELIÁŠ: *Nový občanský zákoník...*, s. 349.

⁵⁵Tamtéž.

mezinárodních smluv, konkrétně čl. 7 a 14 Úmluvy o právech dítěte, mají děti právo znát své rodiče, původ a informace si i samy vyhledat. Na druhou stranu bude dítěti umožněno, po nabytí plné svéprávnosti, seznámit se s obsahem svého spisu, který byl veden v řízení o jeho osvojení (§ 838 OZ) a všechny tyto informace zjistit.

Dále došlo k posílení právní jistoty osvojevců, když i zrušitelné osvojení se po třech letech od rozhodnutí soudu o osvojení (výjimečně i dříve, je-li to v zájmu dítěte) přemění na osvojení nezrušitelné, pokud proběhlo v souladu se zákonem (§ 840 odst. 1 a § 844 OZ).

Novou právní úpravou nedošlo jen k posílení práv osvojovaného dítěte. Podle § 801 OZ musí soud posoudit, je-li osvojitelem rodič, zda osvojení nebude v rozporu se zájmy potomků (ne majetkovými). Pokud jej shledá, osvojení nevysloví. Co se týká přirozené rodiny osvojece, blízcí příbuzní dítěte jsou upřednostňováni před prakticky cizí osobou osvojitele. Tento příbuzný ale musí být ochotný a hlavně schopný se o dítě postarat a musí také o svěřeni dítěte do péče projevít zájem (§ 831 OZ). Upřednostnění rodinného prostředí vnímám jako správné, neboť je dítě ponecháno v rodině, kterou zná, není od ní odtrženo a nedochází tak k příliš razantním změnám v jeho životě.

Souhlas rodiče s osvojením bude nadále prováděn pouze osobním prohlášením před soudem, nikoli formou písemného prohlášení, jak tomu bylo doposud. Souhlas s osvojením uděluje i rodič, který není plně svéprávný, dosáhl-li věku alespoň 16 let. Souhlas mladšího rodiče nelze nahradit souhlasem opatrovníka, osvojení nelze provést.⁵⁶ Souhlas s osvojením pozbude účinnosti vždy, ze zákona, nedojde-li k osvojení dítěte v době do 6 let od udělení souhlasu, nebo také v případě, že rodiče udělili souhlas vůči konkrétnímu osvojiteli/osvojitelům a osvojení nakonec neproběhlo (§ 815 a § 816 OZ). Odvolání souhlasu je možné neomezeně po 3 měsíce od jeho udělení,⁵⁷ později v zákonem vymezených případech (§ 817 odst. 2 OZ). Došlo k rozšíření situací, kdy není zapotřebí souhlasu rodičů s osvojením dítěte (§ 818 a § 819 OZ), např. pokud byli zbaveni rodičovské odpovědnosti a zároveň práva dát souhlas k osvojení nebo nemají o dítě zjevně zájem.⁵⁸ Není-li třeba souhlasu rodičů s osvojením, souhlas uděluje poručník dítěte, příp. soudem ustanovený opatrovník.

⁵⁶Tamtéž, s. 354.

⁵⁷Po uplynutí tří měsíců od udělení souhlasu se pozastavují rodičovská práva a povinnosti a soud jmenuje poručníkem dítěte OSPOD, srov. § 825 OZ.

⁵⁸Dle vyvratitelné domněnky je nezáměr rodiče zjevný, trvá-li alespoň tři měsíce od posledního projeveného zájmu, to neplatí, pokud se rodiče dostali do tísnivé situace nikoli vlastním zaviněním a lze předpokládat, že se z ní dostanou, srov. ELIÁŠ: *Nový občanský zákoník...*, s. 357.

Nově je zákonem stanoven pod vlivem mezinárodních smluv dohled nad úspěšností osvojení, který vykonává OSPOD. Ten poskytuje poradenství ohledně péče o osvojence, ale také kontroluje, v případě že to soud nařídil, zda osvojení plní svůj účel a je v zájmu osvojence.

Velice zásadní změnou je rozšíření okruhu možných osvojenců i na zletilé osoby. Osvojení již tedy není chápáno jen jako typ náhradní rodinné péče, ale i jako způsob upravení právních poměrů za účelem dědění, z důvodů majetkových či zdravotních, ale i dalších.

2 OSVOJENÍ ZLETILÉHO PODLE OZ

Znovuzavedení institutu osvojení zletilého přineslo, troufám si říci, nejvýraznější změnu v oblasti osvojení, které už není vnímáno pouze jako jedna z forem náhradní rodinné péče, ale jako „právní nástroj, kterým se především upravují osobní poměry osvojence a osvojitele, tedy navození stavu, kdy se z cizích biologicky nepřibuzných lidí stanou z pohledu práva rodiče a potomci“.⁵⁹ OZ rozeznává dvě formy osvojení zletilého, jejichž právní následky i samotné podmínky pro osvojení a celkový režim se od sebe vzájemně liší, jedná se o osvojení tzv. *silné* (osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého) a osvojení tzv. *slabé* (osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého). Naproti tomu BGB nerozlišuje výslovně mezi formami osvojení zletilého, soud ale může rozhodnout, že bude mít účinky stejné jako osvojení nezletilého.⁶⁰ Ve státech Kanady⁶¹ taktéž nerozeznávají formy osvojení zletilého, účinky osvojení nezletilého mu ale přiznávají automaticky ze zákona.

2.1 Pojmy zletilost a svéprávnost

Podle § 30 odst. 1 OZ se zletilosti nabývá výhradně dosažením 18. roku věku. Ačkoli ustanovení neobsahuje zmínku o okamžiku nabytí, lze z praxe i teorie dovodit, že se jedná o nabytí práva, které se podle § 601 odst. 1 OZ nabývá počátkem dne, který se číslem i měsícem shoduje se dnem, kdy se osoba před 18 lety narodila.⁶² Kdo nabude svéprávnosti jinak, zůstává nadále osobou nezletilou.

Svéprávnost znamená, že je osoba svého práva, je schopná rozpoznávat a určovat následky svého jednání a způsobilá za sebe sama právně jednat.⁶³ Plné svéprávnosti se nabývá zletilostí, před dosažením této věkové hranice i uzavřením manželství na základě povolení soudu⁶⁴ nebo také přiznáním svéprávnosti. Do té doby mají nezletilí svéprávnost přiměřenou volní a rozumové vyspělosti odpovídající jejich věku.⁶⁵

⁵⁹NOVOTNÝ: *Nový občanský zákoník...*, s. 133.

⁶⁰Na návrh osvojitele a osvojence a za předpokladu, že budou splněny zákonné podmínky uvedené v § 1772 odst. 1 BGB (stejně podmínky jako jsou stanoveny v naší úpravě pro obdobu osvojení nezletilého).

⁶¹Např. Alberta (§ 9 odst. 1, 6 Adult Adoption Act), nebo také Manitoba, Newfoundland a Labrador ad., dostupné na: <http://adoptingback.com/adopting-back/canada-adult-adoption-law/>

⁶²Souhlasně i judikatura Nejvyššího soudu v rozsudku sp. zn. 6 Cz 45/87 ze dne 23. 12. 1987.

⁶³Srov. § 15 odst. 2 OZ: „Svéprávnost je způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem.“

⁶⁴Takto nabytá plná svéprávnost se neztrácí ani zánikem manželství nebo přiznáním svéprávnosti., srov. DOBROVOLNÁ, Eva. In: LAVICKÝ: *Občanský zákoník I: Obecná část ...*, s. 195.

⁶⁵Tamtéž, s. 197.

Přiznání svéprávnosti lze podle § 37 OZ dosáhnout dvěma způsoby (na návrh nezletilého nebo jeho zákonného zástupce se souhlasem nezletilého) za současného splnění zákonných podmínek: dosažení věku 16 let, osvědčení, že je nezletilý schopen se sám živit a obstarat své záležitosti, souhlas zákonného zástupce nezletilého s přiznáním svéprávnosti. Soud může přiznat svéprávnost nezletilému, je-li to z vážných důvodů v jeho zájmu, i za jiných než zákonem stanovených okolností (§ 37 odst. 1 věta druhá OZ). Ztotožňuji se s názorem Pilíka, podle kterého je třeba ze zákonných podmínek bezpodmínečně trvat jen na prokázání schopnosti nezletilého postarat se o sebe, živit se a obstarávat své záležitosti,⁶⁶ bez čehož by institut přiznání svéprávnosti postrádal význam.

Podle § 854 OZ se ust. o osvojení zletilého použijí i na osvojení nezletilého, kterému byla svéprávnost *přiznána*. Svéprávnost lze přiznat jen konstitutivním rozhodnutím soudu, naproti tomu plné svéprávnosti uzavřením manželství se nabývá přímo ze zákona uzavřením manželství.⁶⁷ Z hlediska jazykového výkladu⁶⁸ by bylo možné, kromě zletilých osob, osvojit pouze nezletilého, který plné svéprávnosti nabyl jejím přiznáním soudem, nikoli uzavřením manželství. Zároveň by ale takovou osobu nebylo možné osvojit jako nezletilého, neboť OZ v § 802 stanovuje, že „osvojit lze nezletilé dítě, které nenabylo plné svéprávnosti“. V závěru by osoba, která nabyla plné svéprávnosti uzavřením manželství, byla de facto neosvojitelná, čímž by byla zcela nepřiměřeně zkrácena její práva. Přitom tito osvojenci, ač nabyli plnou svéprávnost jinými způsoby, nemají v závěru odlišné postavení, tudíž nevidím důvod pro to, aby nezletilý, plně svéprávný manžel nemohl být osvojen. Z tohoto důvodu není ani zvolené pojmenování institutu zrovna šťastné, neboť se nevztahuje jen na osoby zletilé, ale i nezletilé s plnou svéprávností. Podle důvodové zprávy „zvolené pojmenování není vzhledem k novému pojetí zletilosti, resp. svéprávnosti, zcela přesné a vybráno bylo jen proto, že je obvyklé mluvit o osvojení zletilého, ne však o osvojení svéprávného.“⁶⁹

2.2 Dobré mravy

OZ v § 846 zakotvuje základní podmínku pro osvojení zletilého, kterou je zákaz rozporu s dobrými mravy.⁷⁰ Je však otázkou, zda toto ustanovení není nadbytečné, neboť

⁶⁶PILÍK, Václav. Přiznání svéprávnosti nezletilému podle nového občanského zákoníku. *Právní rozhledy*. 2014, č. 10, s. 351.

⁶⁷SEDLÁK, Petr. In: HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol. *Občanský zákoník II.*..., s. 640.

⁶⁸„Předmětem zkoumání bude dikce (znění, textace) právních předpisů“, srov. MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace.*, 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 89.

⁶⁹ELIÁŠ: *Nový občanský zákoník.*..., s. 366.

⁷⁰Na rozdíl od osvojení nezletilého, kde je v prvé řadě zkoumán jeho nejlepší zájem, srov. ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In: DVOŘÁK, WINTEROVÁ: *Osvojení – jméno s několika významy.*..., s. 377.

obecně jakékoli ujednání odporující dobrým mravům je dle § 1 odst. 2 OZ zakázáno a může být považováno za neplatné (§ 580 odst. 1 OZ). Zákonodárce sám se při vytváření právní úpravy osvojení zletilého navíc snažil, aby bylo rozporu s dobrými mravy zabráněno již v počátku, proto stanovil pouze taxativní výčet situací, kdy může být zletilý osvojen, jakož i nutnost splnění dalších podmínek pro schválení osvojení.⁷¹

Dobré mravy nejsou v právní úpravě nijak vymezeny. Obecně jsou ale vnímány jako soubor určitých etických, společenských a kulturních norem, které obecně jsou společností považovány za správné. Rozpor s dobrými mravy u osvojení zletilého konkrétně pak může představovat cokoli, co lze vyřešit jinak než osvojením, podle důvodové zprávy např. zastřený sňatek, ale může jím být také snaha osvojit jen z důvodu zkrácení něčích dědických práv.

BGB má také podmínku mravní ospravedlnitelnosti. Zvláště pak předpokládá soulad s dobrými mravy tam, kde se vytvořil vztah mezi osvojovaným a osvojitelem, jako je mezi rodičem a dítětem (§ 1767 odst. 1 BGB). Co se týká států Kanady, tamní zákony se o dobrých mravech výslovně nezmiňují, ale v Albertě či Nunavitu⁷² nesmí být osvojení v rozporu s veřejným pořádkem. Veřejný pořádek vyjadřuje určité společensky přijatelné a vyžadované zásady chování. Lze tedy jejich právní úpravy považovat v tomto směru za podobné té naší.

2.3 Osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého

2.3.1 Podmínky pro osvojení

Zákon stanovuje taxativní výčet možných situací, ve kterých lze zletilého osvojit obdobně jako nezletilého. Tyto možnosti nelze rozšiřovat, mohou se vzájemně překrývat, postačí ale naplnění jedné z nich. Podle § 847 odst. 1 OZ lze takto zletilého osvojit, jestliže:

- a) přirozený sourozenec osvojovaného byl osvojen tímž osvojitelem,
- b) v době podání návrhu na osvojení byl osvojovaný nezletilý,
- c) osvojitel pečoval o osvojovaného jako o vlastního již v době jeho nezletilosti,
- d) osvojitel hodlá osvojit dítě svého manžela.

Situace vymezené pod body a), c) a d) lze vnímat jako snahu o nápravu právního stavu, který neodpovídá stavu sociálnímu, kdežto v situaci pod bodem b) bylo možné osvojit

⁷¹ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In: ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II...*, s. 423.

⁷²Dostupné na: <<http://adoptingback.com/adopting-back/canada-adult-adoption-law/>>

osvojovaného již v době jeho nezletilosti, pouze tak nebylo učiněno z časových důvodů.⁷³ Ve všech případech je předpokládán vztah osvojitele a osvojence obdobný vztahu rodiče a dítěte, nebo alespoň položení základů takového vztahu.⁷⁴ V podstatě se jedná o případy, ve kterých by jinak došlo k osvojení nezletilého, jedinou překážkou je zde zletilost, příp. plná svéprávnost osvojovaného.

V prvním případě, kdy byl přirozený sourozenec osvojovaného osvojen stejným osvojitelem, bylo snahou zákonodárce zamezit zpřetrhání vazeb mezi sourozenci⁷⁵, ta ale nemůže být upřednostněna před zájmy zletilého, ani před zájmy dětí osvojitele, bude tedy zkoumáno, zda osvojením nebudou porušeny.⁷⁶ Osvojení za splnění této zákonné podmínky bude nejčastěji probíhat tehdy, byl-li nebo má-li být osvojen nezletilý osvojenec a jeho sourozenec již nabyt zletilosti,⁷⁷ do budoucna by ale mohlo docházet k osvojení celé sourozenecké skupiny s velkými věkovými rozdíly.⁷⁸ Osvojení sourozenců může probíhat současně, kdy půjde pokaždé o samostatné řízení, nebo může být nejdříve osvojen nezletilý sourozenec a následně sourozenec zletilý. Osvojení sourozence tak nemusí být pouze v zájmu onoho zletilého osvojence, ale především i v zájmu jeho nezletilého sourozence, když hlavním cílem osvojení nezletilého je zajistit mu náhradní domov a stabilní rodinné prostředí, kde mu bude umožněno pokojně vyrůstat. Domnívám se, že právě osvojení jeho sourozence a společná rodina může mít velký vliv na jeho další vývoj, když nebude zcela vytržen z jeho známého prostředí.

U druhé možnosti je důležitým právě ono časové rozmezí podání návrhu, neboť zákon jako jedinou podmínku stanovuje pouze to, že řízení o osvojení muselo být zahájeno ještě v době nezletilosti osvojovaného. Soud v okamžiku dosažení osvojence zletilosti původní řízení zastaví a poučí osvojitele o tom, že může podat návrh na osvojení zletilého.⁷⁹ Zákon ale neřeší, z jakého důvodu nemohlo být vyneseno rozhodnutí,⁸⁰ nebo v jaké lhůtě před dosažením zletilosti osvojovaného by měl být návrh na osvojení nezletilého podán. Mohou

⁷³SEDLÁK, Petr, ŠMÍD, Ondřej. In: HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol. *Občanský zákoník II.*, s. 770.

⁷⁴Tamtéž.

⁷⁵Osvojením zanikají vztahy k původní rodině, tzn. i k sourozenci.

⁷⁶SEDLÁK, Petr, ŠMÍD, Ondřej. In: HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol. *Občanský zákoník II.*, s. 771.

⁷⁷ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In: ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.*, s. 425.

⁷⁸SEDLÁK, Petr, ŠMÍD, Ondřej. In: HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol. *Občanský zákoník II.*, s. 771.

⁷⁹DÁVID, Radovan. In: LAVICKÝ a kol. *Zákon o zvláštních ...*, s. 762.

⁸⁰resp. zda by vůbec mohlo být o osvojení, nebýt zletilosti osvojovaného, rozhodnuto; návrh např. trpěl podstatnými vadami, pro které by byl zamítnut, nebylo by mu vyhověno atd., srov. SEDLÁK, Petr, ŠMÍD, Ondřej. In: HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol. *Občanský zákoník II.*, s. 771.

nastat samozřejmě okolnosti, na základě kterých dojde k průtahům v řízení. Zároveň ale nebyla-li zákonodárcem uložena žádná mezní lhůta, může se stát, že osvojitel podá soudu návrh na osvojení nezletilého i poslední den jeho nezletilosti a bude mu poté zachována možnost osvojit jej v době jeho zletilosti. Toto považuji za velký problém, neboť soud bude muset podrobně zkoumat, z jakého důvodu nemohlo být řízení o osvojení zahájeno dříve, zda tak osvojitel neučinil úmyslně a neobešel zákon,⁸¹ nebo zda měl opravdu v úmyslu proces osvojení nezletilého dokončit.

U třetí zákonem vymezené situace je rozhodující rozsah osvojitelovy péče a také, zda chtěl a měl v úmyslu pečovat o dítě jako o vlastní. Předpokládá se, že se osvojitel podílel na výchově a výživě dítěte, staral se o jeho zdraví, vzdělání a celkový vývoj.⁸² Měl by tedy o osvojovaného pečovat v rozsahu stejném rodičovské odpovědnosti vymezeném v § 858 OZ mimo práv a povinností výlučně spjatých s osobou rodiče. Na rozdíl od předchozí péče zde není délka předchozí péče stanovena, nemůže se ale jednat o péči nárazovou či přechodnou, ačkoli tato péče nemusí trvat až do dosažení zletilosti osvojovaného (resp. jeho plné svéprávnosti).⁸³ Kromě osvojení druhem rodiče osvojovaného (což bude zřejmě nejčastější případ), se může jednat i o přeměnu pěstounství na osvojení.

Ve čtvrtém případě (osvojení dítěte manžela) se jedná o tzv. nepravé osvojení, neboť se zcela nezpřetrhají vztahy k původní rodině osvojence, pouze k rodině toho z rodičů a k němu samotnému, který bude osvojitelem nahrazen. Na rozdíl od předchozí situace není vyžadována dřívější péče o osvojovaného, podmínkou je pouze existence manželského svazku osvojitele a rodiče osvojovaného a samozřejmě vytvoření požadovaného vztahu mezi osvojitelem a osvojovaným. Nerozhodným bude, zda se osvojitel stal manželem rodiče osvojovaného v době jeho nezletilosti, nebo až zletilosti,⁸⁴ nebo zda je rodič osvojovaného jeho biologickým či právním rodičem, důležité je, aby byl jako rodič zapsán v matrice.⁸⁵ Rodič také již nemusí být naživu, v této situaci mohou být osvojením vyřešeny nejen sociální, ale i majetkové poměry⁸⁶, nemá-li osvojitel jiných potomků a chce z osvojovaného učinit svého právoplatného dědice.

⁸¹U nezletilého dítěte se jeho rodiče mohou proti osvojení bránit, ale poté, co nabude zletilosti, osvojení nebude schváleno jen tehdy, shledá-li soud rozpor s dobrými mravy nebo rozpor s odůvodněnými zájmy těchto rodičů.

⁸²SEDLÁK, Petr, ŠMÍD, Ondřej. In: HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol. *Občanský zákoník II.*, s. 772.

⁸³Tamtéž, s. 773.

⁸⁴Tamtéž.

⁸⁵Tamtéž, s. 774.

⁸⁶Takový případ řešil Okresní soud v Hradci Králové ve svém rozsudku ze dne 24. dubna 2014, sp. zn. 20 C 31/20, ve kterém byl navrhovatelem otčím osvojovaného, který byl druhým manželem v době podání návrhu již zesnulé matky osvojovaného.

Myslím si, že právě osvojení manželova potomka nevlastním rodičem bude obecně nejčastějším případem osvojení zletilého, který je obdobou osvojení nezletilého.⁸⁷

2.3.2 Odůvodněné zájmy pokrevních rodičů

Nejenže zákon ukládá zákaz rozporu s dobrými mravy, osvojení nesmí být podle § 847 odst. 2 OZ ani v rozporu s odůvodněnými zájmy pokrevních rodičů osvojovaného. Shodně s naší právní úpravou na ně hledí i německá (§ 1772 odst. 1 věta druhá BGB). Co jimi může být konkrétně, není stanoveno, posouzení bude plně na úvaze soudu, který ale zohlední, jak se rodič choval k osvojovanému v době jeho nezletilosti, zda mu poskytoval výživu, péči a vykonával svou rodičovskou odpovědnost v zájmu dítěte,⁸⁸ a dále také skutečnost, že i v případě zletilosti osvojovaného zde hraje určitou roli jeho vztah s biologickými rodiči, který nelze bez dalšího pominout.⁸⁹ Nebude brán zřetel čistě na majetkové zájmy (vyživovací povinnost, dědění), ale odůvodněným zájmem bude např. potřeba aktuální osobní péče osvojovaného o svého rodiče.⁹⁰

Jelikož není souhlasu rodičů zletilého k osvojení třeba, neboť takový souhlas je právem osobní povahy, které zaniká dle § 856 OZ dosažením zletilosti dítěte⁹¹ a zletilý má právo samostatně rozhodovat o své osobě a projevovat svou vůli, zákon stanovuje jinou míru ochrany jejich zájmů.⁹² Přestože rodiče zletilého nejsou dle ZZŘ účastníky řízení o osvojení, soud je povinen je vyslechnout⁹³ a poskytnout jim ochranu právě s ohledem na to, že se jedná o osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého.

2.3.3 Podpůrné použití ustanovení o osvojení nezletilého

Tato forma osvojení zletilého v mnoha ohledech kopíruje prvky klasického osvojení, proto i z tohoto důvodu je možné použití ustanovení o osvojení nezletilého, jež je výslovně stanoveno v § 847 odst. 3 OZ. Zákon hovoří o „obdobném použití“,⁹⁴ které ale není možné

⁸⁷Mělo by se jednat o více než 50% případů, srov. ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In: ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA a kol.: *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II ...*, s. 425.

⁸⁸SEDLÁK, Petr, ŠMÍD, Ondřej. In: HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol. *Občanský zákoník II. ...*, s. 775.

⁸⁹ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In: ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA a kol.: *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II ...*, s. 426.

⁹⁰Tamtéž.

⁹¹Obdobně platí i pro dosažení plné svéprávnosti uzavřením manželství či jejím přiznáním, srov. SEDLÁK, Petr, ŠMÍD, Ondřej. In: HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol. *Občanský zákoník II. ...*, s. 774.

⁹²ELIÁŠ: *Nový občanský zákoník ...*, s. 366.

⁹³mají oprávnění, s ohledem na pokrevní pouto, vznést proti osvojení námitky, srov. ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In: DVOŘÁK, WINTEROVÁ: *Osvojení – jméno s několika významy ...*, s. 378.

⁹⁴Obdobným použitím s odkazem na jiná ustanovení se dle čl. 41 odst. 1 Legislativních pravidel schválených usnesením vlády ze dne 19. března 1998 č. 188 rozumí, že se toto ustanovení vztahuje na vymezené právní vztahy v plném rozsahu, jedná se tedy o analogii.

bez dalšího, jelikož by mohlo docházet k neuskutečnitelným situacím. Stejně tak nebude možné obdobné použití tam, kde má přednost zvláštní úprava obsažená v §846- 847 a §850-854. Je tak potřeba nejdříve zkoumat účel ustanovení a poté se teprve rozhodnout, zda je analogie možná.⁹⁵

Plně tak můžeme použít definici osvojení uvedenou v § 794 OZ, neboť jak u osvojení nezletilého, tak u osvojení zletilého dochází k „přijetí cizí osoby za vlastní“. Aplikovatelné jsou, mimo jiné, také § 796 obsahující návrhový princip, § 797 týkající se nahrazení rodičů osvojitelem v zápisu matriky, nebo také ust. o nutnosti vytvoření vztahu mezi osvojitelem a osvojenecem jako mezi rodičem a dítětem. Použít můžeme i § 830, i když se na první pohled může zdát neaplikovatelný s ohledem na to, že není třeba souhlasu rodičů zletilého osvojenec s jeho osvojením. Podíváme-li se ale na ust. § 847 odst. 2 OZ, který vylučuje osvojení tam, kde je v rozporu s odůvodněnými zájmy rodičů osvojenec, dospějeme k závěru, že ačkoli nebude třeba souhlasu domnělého otce s osvojením, musíme stejně zjistit, zda otcem osvojenec skutečně je, nebo není, aby soud mohl příp. chránit jeho zájmy.

Některá ust. naopak nelze aplikovat ze samotné povahy věci vůbec, jedná se např. o ta, ve kterých nám brání věk osvojenec, tzn. ta, která zákon výslovně spojuje s nezletilým (např. §802, § 807 ad.), dále veškerá ust. o souhlasu rodičů, neboť ti ztrácejí právo udělit souhlas s osvojením dosažením zletilosti svého dítěte, a v neposlední řadě některá z ust. o následcích osvojení, jelikož má přednost zvláštní úprava osvojení zletilého (např. zůstane zachována podpůrná vyživovací povinnost k původní rodině, nebo také nedojde k automatickému nabytí osvojitelova příjmení ze zákona).

Částečně lze použít § 795 OZ, který je aplikovatelný vyjma nejlepších zájmů dítěte, které jsou nahrazeny korektivem dobrých mravů. Ust. o přiměřeném věkovém rozdílu sice bude aplikovatelné zcela, ale nebude nutné bezpodmínečně trvat na hranici 16 let, neboť primárním účelem osvojení zde není výchova dítěte a není tak potřeba jeho zvýšené ochrany. Dále bude aplikovatelný § 805 OZ, podle kterého budou udělovat s osvojením souhlas osvojenec, manžel osvojitel, ale z povahy věci vyplývá, že nepoužijeme tu část ust., která se týká souhlasu rodičů osvojenec. Co se týká preadopční péče, bude záležet zřejmě až na rozhodnutí soudu, zda bude nutná, zákon ji totiž u osvojení zletilého výslovně neuvádí, zároveň ji ale ani nevylučuje. Myslím si, že bude vhodná pro zjištění, zda byl mezi osvojitelem a osvojovaným vytvořen potřebný vztah v případech, kdy osvojitel o osvojovaného nepečoval již dříve po potřebnou dobu, ale např. pokud se bude jednat o

⁹⁵SEDLÁK, Petr, ŠMÍD, Ondřej. In: HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol. *Občanský zákoník II.*, s. 775–776.

osvojení podle § 847 odst. 1 písm. c), pak bude toto ust. taktéž neaplikovatelné, resp. bude postrádat smysl, neboť podmínka předchozí péče bude již splněna a taktéž bude splněn i účel preadopční péče. Podle Sedláka a Šmída⁹⁶ lze částečně použít i § 799, a sice pouze jeho první odstavec, neboť druhý stanovuje, že osvojitelův zdravotní stav nesmí omezovat „péči“ o osvojence ve značné míře. Ačkoli, jak je řečeno v komentáři, není podstatou osvojení zletilého zajištění péče o osvojence, domnívám se, že toto ust. lze použít v plné míře právě u osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého s ohledem na přiblížení osvojení nezletilého, stejně tak i u osvojení zletilého, který byl omezen ve svéprávnosti a potřebuje péči, která by se dala připodobnit péči o nezletilé dítě.

2.3.4 Právní následky

Jelikož se použijí podpůrně ust. o osvojení nezletilého, osvojením zaniknou vazby osvojence na původní rodinu⁹⁷ a kromě příbuzenského vztahu mezi ním (a jeho potomky, vztahují-li se na ně účinky osvojení) a osvojitelem vzniká příbuzenství i s rodinou osvojitele.

Na matričním úřadě dochází po právní moci rozsudku o osvojení ke změně zápisu rodiče osvojence, kde je původní rodič nahrazen osvojitelem.⁹⁸ Osvojenec získá nový rodný list a mění se mu rodné číslo, resp. koncovka za lomítkem,⁹⁹ a to na základě dosavadní praxe,¹⁰⁰ ve které se tak děje u osvojení nezletilých, aby docházelo k zpřetrhání vazeb s původní rodinou osvojence. U osvojení zletilého zpřetrhání vazeb s původní rodinou není zapotřebí, myslím si tedy, že není třeba ani změny rodného čísla a jedná se pouze o zbytečnou administrativu. OZ toto neřeší, proto je třeba úpravy v zákoně o evidenci obyvatel. Nová úprava by podle mluvčího ministerstva vnitra měla začít platit od poloviny roku 2016.

2.4 Osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého

2.4.1 Podmínky pro osvojení

Účelem osvojení zde není zabezpečení náhradní výchovy, ale spíše řešení majetkových a sociálních otázek. Samozřejmě může být osvojena i zletilá osoba, která by byla

⁹⁶Tamtéž.

⁹⁷Srov. § 833 odst. 1 OZ, podle kterého „Osvojením zaniká příbuzenský poměr mezi osvojencem a původní rodinou, jakož i práva a povinnosti z tohoto poměru vyplývající. Zanikají také práva a povinnosti opatrovníka, případně poručníka, který byl jmenován, aby za rodiče tato práva a povinnosti vykonával.“

⁹⁸SEDLÁK, Petr. Osvojení v NOZ a některé zápisy do matrik. *Rekodifikace a praxe*, 2013, č. 1, s. 14.

⁹⁹BENEŠOVÁ, Petra. *Soudy loni schválily osvojení 63 dospělých, změni se jim i rodné číslo*. [online]. rozhlas.cz, 11. února 2015. Dostupné na: <http://www.rozhlas.cz/zpravy/politika/_zprava/soudy-loni-schvalily-osvojeni-63-dospelych-zmeni-se-jim-i-rodne-cislo--1454205>

¹⁰⁰Změna rodného čísla je dána v ust. § 17 odst. 2 písm. c) zákona č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů (zákon o evidenci obyvatel), ve znění pozdějších předpisů.

osvojena jako nezletilá či obdobně jako nezletilá,¹⁰¹ ale nebyly splněny podmínky pro osvojení, nebo nelze jejich případ podřadit pod žádnou ze zákonných situací uvedených v § 847 odst. 1 OZ.

Osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého, lze provést jen z důvodů hodných zvláštního zřetele. Za ně lze považovat situace, ve kterých osvojitel nemá žádných potomků (pokrevních ani právních), byl svými potomky zavržen, nemá dědice, pokračovatele ve svém díle (uměleckém, vědeckém či jiném), jeho potomci mu nejsou ve stáří či nemoci patřičně nápomoci, jsou neznámého pobytu nebo nezvěstní.¹⁰² Naopak takovým důvodem nebude, pokud osvojitel má vlastních potomků, kteří se o něj starají, či by rádi pokračovali v jeho díle.¹⁰³

Může se jednat i o jiné situace, bude-li osvojení přínosným jak pro osvojence, tak i pro osvojitele,¹⁰⁴ v odůvodněných případech pouze pro jednoho z nich. Tento jednostranný prospěch bude nejčastěji osvojovaného a bude třeba o to více zkoumat, zda je osvojení v souladu s dobrými mravy, zda není vůle osvojitele projevena pod nátlakem, je si vědom následků osvojení apod.,¹⁰⁵ a nejde tak o zneužití osvojení. Mnoho argumentů proti této formě osvojení zletilého namítá, že slouží jen k obejití dědictví, s tímto názorem se plně neztotožňuji, myslím si ale, že obezřetnost ve zkoumání výše uvedených skutečností bude více než na místě.

Osvojení taktéž nesmí být na újmu třetích stran, oproti předešlé formě osvojení zletilého se již nehledí na odůvodněné zájmy pokrevních rodičů, ale na důležité zájmy potomků osvojitele či osvojence. Ačkoli zde zákonodárce používá jinou terminologii, nejedná se o přílišnou změnu. Lze předpokládat, že by soud nezamítl osvojení, pokud by se současně nejednalo o zájmy důležité, stejně tak i opačně, zájmy, resp. jejich porušení musí být tvrzeny, prokázány a náležitě odůvodněny.¹⁰⁶ BGB též hledí na zájmy potomků osvojitele i potomků osvojence, když ve svém § 1769 stanovuje zákaz rozporu osvojení s jejich prvořadými zájmy. I zde se jedná o hmotněprávní podmínku, bez jejíhož splnění nelze osvojení schválit. Na rozdíl od té naší ji ale spojuje s osvojením zletilého obecně.

¹⁰¹SEDLÁK, Petr, ŠMÍD, Ondřej. In: HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol. *Občanský zákoník II.*..., s. 783.

¹⁰²ELIÁŠ: *Nový občanský zákoník.*..., s. 367.

¹⁰³ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In: ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA a kol.: *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.*..., s. 429.

¹⁰⁴Jedná se o hmotněprávní podmínku, která musí být splněna, aby mohlo být osvojení zletilého soudem schváleno; tato podmínka musí být nejen tvrzena, ale musí být před soudem i prokázána, srov. SEDLÁK, Petr, ŠMÍD, Ondřej. In: HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol. *Občanský zákoník II.*..., s. 783.

¹⁰⁵Tamtéž.

¹⁰⁶Tamtéž, s. 782.

2.4.2 Podpůrné použití ustanovení o osvojení nezletilého

Stejně jako u obdoby osvojení nezletilého, i zde bude podpůrně užito ust. o osvojení nezletilého, ačkoli oproti předešlé formě jich bude podstatně méně. Jelikož se jedná o zvláštní, výjimečný institut a podobnost s osvojením nezletilého zde není tak zřejmá, půjde o použití v poněkud volnějším režimu, podle zákona „přiměřeně“.¹⁰⁷

Shodně s předešlou formou osvojení zletilého budou nepoužitelná ust. o osvojení nezletilého s ohledem na speciální úpravu, která má přednost, a dále ta, která nebudou použitelná ze samotné povahy osvojení zletilého. Navíc ale např. nebude možné použít ust. o vytvoření vztahu osvojitele a osvojence, neboť zde není jeho vytvoření nutné, použít ale naopak bude možné např. § 806, ačkoli zde zákon hovoří o osvojenci starším 12 let. I zletilý musí výslovně s osvojením souhlasit, stejně tak by měl být poučen soudem mimo jiné i o následcích osvojení.

Pro příklad uvedu rozhodnutí Nejvyššího soudu státu Virginia, který se ve svém rozsudku *Kummer v. Donak*¹⁰⁸ zabýval otázkou, jaké může mít osvojení zletilého důsledky na dědické právo. Jednalo se o dědictví po zůstavitelce, jejíž nejbližší příbuznou byla sestra a její děti (neteř a synovec zůstavitelky). Jelikož zemřela bez poslední vůle, mělo se dědit podle zákonné posloupnosti a v tomto případě by dědila biologická sestra zůstavitelky a skrze ni i její děti. Ta ale byla ve svých 53 letech osvojena a podle tamního práva právě jejím osvojením došlo k zprerhání vazeb mezi ní, jakožto osvojenkyní, a biologickou rodinou, včetně veškerých práv a povinností, což se vztahuje i na příbuzné ve vedlejší linii, jejichž zájmy se odvozují od jejich rodičů. Neteř se synovcem zůstavitelky tak ztratili způsobilost dědit, neboť již nadále nejsou považováni za zákonné dědice. Tamní úprava se sice od naší liší v tom, že u nás nedochází osvojením zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého k zprerhání vztahů s původní rodinou, ale domnívám se, že je toto rozhodnutí vhodné zde uvést právě s důrazem na poučovací povinnost soudu a následně důsledné zvážení následků osvojení jak osvojitelem, tak v tomto případě zejména osvojencem.

2.4.3 Právní následky

I po osvojení přetrvávají vztahy (osobní i majetkové) mezi osvojencem, jeho potomky a původní rodinou.¹⁰⁹ Osvojenec a jeho potomci nabývají příbuzenské a majetkové vztahy

¹⁰⁷Čl. 41 odst. 2 Legislativních pravidel schválených vládou usnesením ze dne 19. března 1998 č. 188.

¹⁰⁸Case No. 101232 (VA S.Ct., Sep. 16, 2011), Dostupné na: <<http://judicialview.com/State-Cases/virginia/Domestic-Relations/Kummer-v-Donak/57/40585>>

¹⁰⁹ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In: ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA a kol.: *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II...*, s. 431.

pouze k osvojiteli, nikoli k jeho rodině (§ 849 odst. 1 OZ), nevstupují tedy ani do dědického práva osvojitele vůči jeho rodině, nemají vůči ní právo na výživné.

V rodném listě osvojenice je původní rodič zachován, osvojitel se uvede pouze do poznámky.¹¹⁰ Je otázkou, v jakém bude postavení, když vztahy k původní rodině nezanikají. Rodiče zůstávají rodiči, což je nová a ojedinělá situace. Osvojitel by tak měl být postaven vedle rodičů osvojenice, resp. jim naroveň, což je reflektováno ve vzniku příbuzenského vztahu mezi osvojitelem a osvojenecem. Co se ale týká majetkových práv, zde již postavení shodné s rodičem není tak zřejmé, neboť osvojitel vůči osvojenici a jeho potomkům žádných majetkových práv nenabývá.¹¹¹

2.5 Společná ustanovení

2.5.1 Osvojenec omezený ve svéprávnosti

Za osvojenice, který je omezen ve svéprávnosti, jedná podle zákona jeho zákonný zástupce nebo opatrovník ustanovený soudem.¹¹² Blíže se osvojení zletilého omezeného ve svéprávnosti budu věnovat v následující kapitole, zvláště se zaměřím na jeho postavení v řízení o osvojení zletilého.

2.5.2 Manžel osvojenice

Podle § 850 odst. 2 OZ je za trvání manželství osvojenice možné rozhodnout o osvojení, dal-li manžel osvojenice s osvojením souhlas. Tato výsada manžela slouží k jeho ochraně i ochraně rodiny celkově.¹¹³ Pokud byl manžel rozhodnutím soudu ve svéprávnosti v tomto rozsahu omezen, nebo je obstarání jeho souhlasu spojeno s těžko překonatelnou překážkou (je dlouhodobě neznámého pobytu, zdravotní stav mu neumožňuje souhlas udělit apod.), jeho souhlas nebude potřeba. Soud ale bude zkoumat,¹¹⁴ zda osvojení není v rozporu s oprávněnými zájmy tohoto manžela nebo i dalších členů rodiny (§ 850 odst. 2 OZ), vyjma jeho potomků, kteří jsou u neobdoby osvojení zletilého výslovně chráněni § 848 odst. 1 OZ.

¹¹⁰Informace Ministerstva vnitra, dostupné na: <www.mvcr.cz/soubor/informace-c-9-2015.aspx>

¹¹¹SEDLÁK, Petr, ŠMÍD, Ondřej. In: HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol. *Občanský zákoník II.*..., s. 790.

¹¹²I když se jedná o zvláštní věc, u které by bylo možné samostatné právní jednání osvojovaného, je v zákoně zastoupení vyžadováno, srov. ELIÁŠ: *Nový občanský zákoník*..., s. 368.

¹¹³Osvojení může mít následky nejen pro něj, ale i pro jejich potomky, proto má možnost vyjádřit svůj nesouhlas, srov. SEDLÁK, Petr, ŠMÍD, Ondřej. In: HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol. *Občanský zákoník II.*..., s. 791.

¹¹⁴Bude zkoumat soud, neustanoví mu opatrovníka, protože se jedná o jednání, které je výlučně spjaté s osobou manžela, srov. ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In: ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA a kol.: *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II* ..., s. 432–433.

Pokud ovšem neexistuje skutečnost, která by manželovi bránila v udělení souhlasu, a on jej přesto neudělí, nelze osvojení schválit.¹¹⁵

BGB myslí nejen na manžele, ale i na registrované partnery, když v § 1767 stanovuje podmínku souhlasu registrovaného partnera s osvojením. Oproti tomu naše právní úprava o registrovaných partnerech mlčí. Podle § 3020 OZ „Ustanovení části první, třetí a čtvrté o manželství a o právech a povinnostech manželů platí obdobně pro registrované partnerství a práva a povinnosti partnerů.“ To se ovšem nevztahuje na osvojení zletilého, které je upraveno v části druhé. Zákon o registrovaném partnerství v § 13 odst. 2 registrovaným partnerům zakazuje osvojit v době trvání partnerství dítě, nikoli zletilého. Velice diskutovaným důvodem pro vyloučení homosexuálních párů z okruhu osvojitelů byla preference výchovy párem heterosexuálním kvůli možnému negativnímu dopadu výchovy dítěte dvěma osobami stejného pohlaví a možnosti následného sociálního vyloučení dítěte. U osvojení zletilé osoby ale není výchova již potřebná, navíc je kladen důraz na její samostatné rozhodování. Proto se domnívám, že opomnění zákonodárce zohlednit v úpravě osvojení zletilého i registrované partnery je mezerou v zákoně,¹¹⁶ která by měla být novelou zákona odstraněna.

2.5.3 Společné právní následky

V předchozích kapitolách jsem uvedla právní následky, které jsou spjaty výlučně s jednou či druhou formou osvojení zletilého. Následující právní následky jsou však pro obě formy společné.

Osvojení zletilého nemá zpravidla dopad na jeho příjmení, pokud ale bude chtít a současně s tím bude souhlasit i osvojitel, může ke svému připojit i jeho příjmení.¹¹⁷ Žije-li osvojenec v manželství a manželé mají společné příjmení, bude ke změně jeho příjmení zapotřebí i souhlasu manžela, totéž platí i u osvojitele (§ 851 odst. 2 a 3 OZ). Připojovaným příjmením se rozumí pouze první příjmení osvojitele i osvojenec.¹¹⁸ Připojení příjmení nebude mít vliv na společné příjmení manželů ani na příjmení jejich dětí.¹¹⁹ V případě, že osvojenec bude chtít využívat pouze osvojitelovo příjmení a nikoli své původní, půjde

¹¹⁵Souhlas není možné nahradit rozhodnutím soudu, srov. ELIÁŠ: *Nový občanský zákoník...*, s. 368.

¹¹⁶„Mezerou rozumíme nějakou neúplnost, nedostatek něčeho (...) pro daný problém tedy chybí z jazykového hlediska aplikovatelný předpis, který by však musel existovat, kdyby byl zákonodárce důsledný...“, srov. MELZER: *Metodologie nalézání práva...*, s. 221.

¹¹⁷SEDLÁK: *Osvojení v NOZ...*, s. 15.

¹¹⁸ELIÁŠ: *Nový občanský zákoník...*, s. 369.

¹¹⁹SEDLÁK, Petr, ŠMÍD, Ondřej. In: HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol. *Občanský zákoník II...*, s. 794.

o změnu příjmení, kterou učiní podle obecných předpisů.¹²⁰ Na rozdíl od připojení příjmení, jeho změna má vliv na společné příjmení manželů, jakož i jejich nezletilých dětí, které se změnou příjmení osvojenec taktéž mění (§ 73 odst. 2 MatrZ). V případě, že bude osvojení zrušeno, dojde ke zpětné změně příjmení, ledaže osvojenec prohlásí, že si připojované příjmení ponechá.¹²¹

Právní účinky bude mít osvojení vždy pro potomky osvojenec narozené po právní moci rozsudku o osvojení, pro potomky narozené před osvojením jen tehdy, vysloví-li s osvojením souhlas.¹²² U poskytnutí souhlasu se nebude rozlišovat, jestli je potomek osvojenec zletilý, nebo dosud ne. Zákon ani přímo neupravuje, od kolika let bude potomek schopen udělit souhlas s osvojením, podle nejbližších použitelných ustanovení¹²³ ale můžeme dovodit, že to bude od 12 let. Za mladšího potomka, příp. za zletilého omezeného ve svéprávnosti¹²⁴ bude souhlas dávat opatrovník ustanovený soudem. Pokud potomek udělí souhlas, bude mít osvojení právní účinky i pro něj, pokud ale souhlas nevysloví, nevytváří to překážku osvojení.¹²⁵

Co se týká vyživovací povinnosti osvojenec, ta nadále trvá k jeho potomkům, ale i předkům v případě, že neexistují jiné osoby s vyživovací povinností, které by ji byly schopny plnit (§ 853 odst. 1 OZ), tedy pouze podpůrně. Stejně tak má i osvojenec právo na výživné, a to primárně po osvojiteli, který tuto povinnost právní mocí rozsudku o osvojení přejímá. Ovšem není-li schopen své povinnosti dostát, má i osvojenec právo na výživné vůči svým potomkům či předkům, obdobně jako oni vůči němu.¹²⁶ To samé jako pro osvojenec platí i pro jeho potomky, pokud má osvojení právní účinky i pro ně (jinak je zachována obecná vyživovací povinnost, nikoli jen podpůrná).

Osvojenec dědí po osvojiteli v první zákonné dědické třídě (§ 853 odst. 2 OZ) jako jeho dítě, staví se tak na úroveň ostatních dětí osvojitele a jeho manžela dle § 1635 OZ

¹²⁰ § 72 a násl. MatrZ, půjde o obecnou změnu příjmení, která nemusí souviset výlučně s osvojením.

¹²¹ SEDLÁK: *Osvojení v NOZ...*, s. 15.

¹²² I když v mnoha případech bylo přiměřeně použito ust. o osvojení nezletilého (u nezletilého, který je již rodičem, účinky osvojení dopadají na dítě osvojenec bez dalšího, není třeba zkoumat jeho souhlas), tady se tak nestalo. Srov. Informace Ministerstva vnitra, dostupné na: www.mvcr.cz/soubor/informace-c-5-2015.aspx

¹²³ Nezletilý osvojenec je schopen dát souhlas se svým osvojením, lze tedy předpokládat, že bude schopen dát souhlas i s osvojením svého rodiče, srov. SEDLÁK, Petr, ŠMÍD, Ondřej. In: HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol. *Občanský zákoník II...*, s. 796.

¹²⁴ V případě, že byl zletilý potomek osvojovaného soudem omezen ve svéprávnosti, bude nejdříve zapotřebí zjistit, zda se omezení vztahuje i na udělení souhlasu s osvojením. Pokud ne, může souhlas udělit sám, pokud ano, bude namísto něj udělen ustanoveným opatrovníkem, srov. tamtéž, s. 797.

¹²⁵ Souhlas potomka není hmotněprávní podmínkou osvojení, jelikož on nevyslovuje souhlas s osvojením svého rodiče, ale s tím, zda má mít osvojení pro něj právní následky, tím se liší od souhlasu manžela osvojovaného, srov. tamtéž, s. 796.

¹²⁶ ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In: ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA a kol.: *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II...*, s. 436; obdobně v BGB je osvojitel první v pořadí ve vyživovací povinnosti, srov. § 1770 odst. 3 BGB.

a všichni po něm dědí rovným dílem. Nevstupuje však do dědických práv po příbuzných osvojitele, např. jako vnuk apod.¹²⁷ Osvojencovi potomci pak vstupují do dědických práv osvojence vůči osvojiteli,¹²⁸ opět ale ne vůči ostatním členům osvojitelovy rodiny.

Zachování vazeb s původní rodinou i neexistence vztahů mezi osvojencem a rodinou osvojitele je projevem neúplného osvojení. Ať již jde o osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého, nebo o druhou formu osvojení zletilého, jedná se v obou případech o osvojení neúplné, ačkoli u obdoby je tato neúplnost poměrně modifikována s ohledem na snahu přiblížit jej osvojení nezletilého. V německém právu se taktéž osvojení zletilého nedotýká příbuzných osvojitele či osvojence, nevznikají příbuzenské vztahy s novou rodinou, zároveň jsou až na výjimky zachovány vztahy osvojence a jeho potomků s původní rodinou (§ 1770 odst. 1 a 2 BGB). Osvojení zletilého, kterému jsou přiznány účinky osvojení nezletilého, je však koncipováno jako osvojení úplné. Obdobně i ve státě Delaware, když následkem osvojení má zletilý osvojenec veškerá práva a povinnosti, která má rodič s dítětem (§ 954 Delaware Code).

Právě z toho důvodu se ale domnívám, že koncepce obdoby osvojení nezletilého jako neúplného osvojení není nejvhodnější. Jak jsem již uvedla, jedná se o řešení situací, kdy by došlo k osvojení za podmínek osvojení nezletilého, jedinou překážkou je ono dosažení zletilosti či plné svéprávnosti osvojence. Jsem toho názoru, že úprava dle BGB je vhodněji zvolena. Nelogická mi přijde skutečnost, že podle zákona se osvojenec stává součástí nové rodiny, vzniká příbuzenský vztah nejen mezi osvojencem a osvojitelem, ale i mezi osvojencem a rodinou osvojitele, zanikají jeho vazby na původní rodinu, přesto je zachována podpůrná vyživovací povinnost vůči předkům a potomkům a osvojenec dědí pouze po osvojiteli, nikoli i po svých „nových“ příbuzných.

¹²⁷Mohou dědit pouze v případě, že s tím zůstavitel vyslovil souhlas, srov. ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In: ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA a kol.: *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II...*, s. 437.

¹²⁸Zemře-li osvojenec dříve než osvojitel, nastupují na jeho místo a dědí stejně jako on v první zákonné dědické třídě, srov. SEDLÁK, Petr, ŠMÍD, Ondřej. In: HRUŠÁKOVÁ, KRÁLÍČKOVÁ, WESTPHALOVÁ a kol. *Občanský zákoník II...*, s. 800.

3 ŘÍZENÍ O OSVOJENÍ ZLETILÉHO DLE ZZŘ

Již dnes je jasné, že osvojení zletilého nebude institutem „mrtvým“ či jen zřídka využívaným. Osvojit zletilou osobu můžeme více než dva roky a za první rok „existence“ schválily soudy rovnou 63 návrhů na osvojení zletilého.¹²⁹ V této kapitole se budu v úvodu věnovat systematice zákona, následně souladu, resp. nesouladu procesní úpravy osvojení zletilého s úpravou hmotněprávní, třetí podkapitolou se začnu zabývat již samotným řízením o osvojení zletilého, a to opět v komparaci se zahraniční úpravou.

3.1 Systematika zákona

Jak již bylo několikrát řečeno, institut osvojení zletilého byl znovu zaveden do občanského zákoníku s účinností od počátku roku 2014. Logicky tedy nebyla upravena ani jeho procesní stránka v zákoně č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále jen OSŘ). S ohledem na tuto změnu v hmotném právu bylo třeba přizpůsobit i procesní stránku věci. Zákodárce nepřistoupil k přijetí nového OSŘ, ale došlo k oddělení tzv. sporných a nesporných řízení, kdy sporná zůstala upravena v OSŘ, kdežto nesporným se dostalo úpravy ve zvláštním zákoně, a sice v zákoně č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále jen ZZŘ).

Ustanovení § 2 ZZŘ stanovuje, která řízení se budou tímto zákonem řídit, jedná se o výčet taxativní, který nelze rozšiřovat. Řízení o osvojení je uvedeno pod písmenem s) zmíněného ustanovení, konkrétní úprava je pak zařazena v hlavě V „Řízení ve věcech rodinněprávních“, dílu 1 „Průběh řízení“, oddílu 4 „Řízení ve věcech osvojení“, které se dále dělí na pododdíl 1 „Řízení ve věcech osvojení nezletilého“ a pododdíl 2 „Řízení ve věcech osvojení zletilého“.

ZZŘ je zákonem speciálním a jako takový má před použitím OSŘ přednost. Ten se ale dle § 1 odst. 2 a 3 ZZŘ použije podpůrně v případech, kdy chybí speciální úprava, nebo kdy mohou obě úpravy obstát vedle sebe. Ustanoveními o osvojení zletilého se bude řídit osvojení zletilé plně svéprávné osoby (i pokud nabyla plné svéprávnosti až v průběhu řízení) i omezené ve svéprávnosti.

¹²⁹BENEŠOVÁ, Petra. *Soudy loni schválily osvojení 63 dospělých, změní se jim i rodné číslo*. [online]. rozhlas.cz, 11. února 2015. Dostupné na: <http://www.rozhlas.cz/zpravy/politika/_zprava/soudy-loni-schvalily-osvojeni-63-dospelych-zmeni-se-jim-i-rodne-cislo--1454205>

3.2 Podpůrné použití ustanovení o osvojení nezletilého

Ačkoli systematika procesních ustanovení týkajících se osvojení zletilého tak, jak je zakotvena v ZZŘ, je shodná se systematikou hmotněprávních ustanovení v OZ, úpravy nekorespondují. Ustanovení osvojení zletilého nepočítají s podpůrným užitím procesních pravidel aplikovaných na řízení o osvojení nezletilého. Naopak v hmotněprávní úpravě je podpůrné užití uloženo.¹³⁰ Právě kvůli harmonizaci hmotného práva s procesním došlo k novelizaci procesní úpravy, přesto zmíněné opomnění zákonodárce dle mého názoru tuto harmonii značně narušuje. Jelikož hmotné s procesním právem spolu natolik souvisejí a nedají se od sebe vzájemně oddělit, je podpůrné použití procesních ustanovení možné tam, kde by nemohlo být právo jinak prosazeno, ačkoli tak není výslovně stanoveno.¹³¹

V některých případech tak bude vyplývat ze samotné povahy řízení o osvojení zletilého, která ustanovení o osvojení nezletilého mohou být použita, u ostatních můžeme v použití tápat. Svoboda např. uvádí, že není vyloučena podpůrná aplikace o utajení osvojení zakotvená v § 837 OZ, naopak bude z povahy věci vyloučena aplikace § 839 OZ o dohledu nad úspěšností osvojení, protože musí být respektována svobodná vůle plně svéprávného osvojence i osvojitele.¹³² S tímto se ale nemohu ztotožnit. Naopak jsem toho názoru, že ust. o dohledu nad úspěšností osvojení by měla být použitelná tehdy, jedná-li se o období osvojení nezletilého a osvojení zletilého, který je omezen ve svéprávnosti s tím, že v řízení bude v mnoha ohledech postupováno stejně jako při osvojení nezletilého. Utajit osvojení lze před osvojencem, což u osvojení zletilého nebude možné s ohledem na to, že se sám musí k návrhu na osvojení připojit; nebo před původní rodinou osvojence. V tomto případě by ale, domnívám se, např. utajením osvojení před rodiči osvojence nemohl být zkoumán případný rozpor osvojení s jejich odůvodněnými zájmy, když oni sice nejsou účastníky řízení, ale takto by nemohl být při řízení proveden ani jejich výslech a nemohli by tak proti osvojení podat námítky.

Procesní úprava také, na rozdíl od hmotněprávní, nerozlišuje formy osvojení zletilého, řízení je pro obě jednotné.

¹³⁰Ust. § 847 odst. 3 a § 848 odst. 2 OZ, podle kterých se použijí obdobně či přiměřeně ustanovení o osvojení nezletilého, včetně jeho následků.

¹³¹SVOBODA, Karel. In: SVOBODA: *Zákon o zvláštních řízeních...*, s. 886.

¹³²SVOBODA: *Rodičovství, osvojení a výživné ...*, s. 87.

3.3 Zahájení a průběh řízení

3.3.1 Příslušnost soudu

Věcně příslušným k projednání návrhu na osvojení zletilé osoby je okresní soud,¹³³ místní příslušnost tohoto soudu je podle § 445 ZZŘ dána obecným soudem osvojence, obecně soudem jeho bydliště k okamžiku zahájení řízení dle § 85 odst. 1 OSŘ. Změnu místní příslušnosti lze provést, jen je-li to vhodné, nebo dojde-li k vyloučení všech soudců, kteří by mohli návrh projednat a rozhodnout o něm.¹³⁴ U věcně a místně příslušného soudu bude projednán a rozhodnut návrh na osvojení zletilého, jakož i návrh na jeho zrušení. Nepříslušnost soudu může namítnout účastník i soud z vlastní iniciativy. Věc pak postoupí soudu, o němž se domnívá, že je k jejímu projednání příslušný, nebo předloží NS k určení příslušnosti. Soud, kterému byla věc postoupena, věc projedná, příp. namítne svou nepřislušnost a předloží věc nadřízenému soudu, který o příslušnosti rozhodne.

3.3.2 Návrh a jeho náležitosti

Řízení o osvojení zletilého může být zahájeno pouze na návrh osvojitele učiněný písemnou formou, ale i ústně do protokolu.¹³⁵ K návrhu se musí připojit osvojenec¹³⁶ (současně s jeho podáním, příp. na výzvu soudu v přiměřené lhůtě, jinak jej usnesením odmítne), resp. podle zákona toto připojení se, tzn. souhlas s vlastním osvojením, musí být z návrhu zřejmé.¹³⁷ Návrh kromě výše uvedeného musí obsahovat obecné náležitosti dle § 42 odst. 4 OSŘ – kdo návrh činí, jakému soudu a proč, které věci se týká, co sleduje, návrh musí být také datován a podepsán. Dále musí obsahovat i zvláštní náležitosti dle § 79 odst. 1 OSŘ – identifikaci účastníků,¹³⁸ uvedení rozhodujících skutečností (u obdoby osvojení nezletilého se bude jednat o některou z podmínek § 847 odst. 1 OZ, u „neobdoby“ pak uvedení, v čem navrhovatel spatřuje přínos osvojení¹³⁹), označení důkazů, kterých se dovolává, a čeho se domáhá. Z návrhu také musí být jasné, o jaký druh osvojení zletilého se jedná (zda o obdobu

¹³³ § 9 odst. 1 OSŘ ve shodě s § 3 odst. 1 ZZŘ.

¹³⁴ § 12 a § 14 OSŘ ve spojení s § 5 ZZŘ.

¹³⁵ Dle § 14 ZZŘ, a to u kteréhokoli soudu (příslušný soud zde není vymezen), který pak podání postoupí soudu věcně a místně příslušnému, LAVICKÝ, Petr. In: LAVICKÝ a kol. *Zákon o zvláštních ...*, s. 56–57.

¹³⁶ Připojení se k návrhu nezakládá nerozlučné procesní společenství osvojence a osvojitele, oba mají samostatné postavení a jednají sami za sebe, srov. SVOBODA, Karel. In: SVOBODA: *Zákon o zvláštních řízeních...*, s. 894.

¹³⁷ Podle Charváta bude zřejmým připojením se k návrhu např. podpis osvojence na návrhu nebo jeho dostavení se k prvnímu jednání, srov. CHARVÁT, Pavel. In: JIRSA: *Občanské soudní řízení...*, s. 910.

¹³⁸ Pokud navrhovatel některého z nich neuvede, soud neodmítne návrh na osvojení, ale sám začne s osobami jednat jako s účastníky dle § 7 odst. 1 ZZŘ, takoví účastníci mají právo se vyjádřit ke všem skutečnostem a žádat opětovné provedení dokazování, kterému nebyli přítomni.

¹³⁹ SVOBODA, Karel. In: SVOBODA: *Zákon o zvláštních řízeních...*, s. 892.

osvojení nezletilého, či nikoli).¹⁴⁰ Pokud návrh neobsahuje uvedené náležitosti, soud vyzve navrhovatele k jejich doplnění, poskytne mu přiměřenou lhůtu a poučí ho o možném odmítnutí návrhu, pokud vada nebude odstraněna.

Shodně s naší právní úpravou i podle BGB, konkrétně ust. § 1768 odst. 1, může být řízení zahájeno a následně o něm rozhodnuto pouze na základě společného návrhu osvojitele a osvojence. Co se týká USA, pro příklad uvedu Delaware, kde podává návrh na osvojení zletilého osvojitel, osvojenec musí s osvojením souhlasit. Návrh musí obsahovat náležitosti dle § 952 Delaware Code a musí k němu být připojeno čestné prohlášení osvojitele a osvojence, že s osvojením souhlasí, informační list,¹⁴¹ úředně ověřená kopie rodného listu osvojence a tzv. statistický formulář.

Nedostatek náležitostí návrhu byl řešen v rozhodnutí Okresního soudu v Litoměřicích ze dne 7. 8. 2014, sp. zn. 10 C 81/2014, ve kterém navrhovatel, biologický otec dvou zletilých dcer, navrhl jejich osvojení. Z jeho výpovědi soud zjistil, že dcery vzešly z jeho mimomanželského vztahu, biologická matka o dcery nejevila zájem, tudíž péči převzal navrhovatel se svou manželkou, která se o ně starala jako o vlastní už od jejich útlého dětství, proto je posléze i osvojila. Jelikož v té době bylo již manželství navrhovatele a osvojitelky rozvedeno, právní mocí rozsudku o osvojení došlo podle tehdejší právní úpravy k výmazu navrhovatele z rodných listů jeho dcer a zůstala v nich zapsána pouze osvojitelka na místě matky. Vztah otce a jeho dcer nebyl nijak narušen, proto navrhovatel usiloval o jejich osvojení, aby tak byl uveden v soulad faktický stav se stavem formálním. Dcery projevíly s osvojením souhlas, jakož i jedna z dcer projevila zájem, aby mělo její osvojení právní následky i pro její nezletilou dceru. Soud dospěl k závěru, že osvojení zletilých dcer není v rozporu s dobrými mravy, se zájmy potomků osvojitele, neboť jiných nemá, ani potomků osvojenkyň (§ 848 odst. 1 OZ), proto osvojení schválil.

Poté navrhovatel podal návrh na opravu rozhodnutí dle § 164 OSŘ, protože se podle jeho odůvodnění, domáhal osvojení zletilého, které je obdobou osvojení nezletilého podle ust. § 847 odst. 1 písm. c) OZ, kdežto soud podle něj zřejmě omylem citoval ust. § 848 OZ, tedy osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého. Navrhovatel chtěl být zapsán v rodných listech osvojenkyň jako jejich otec, takto byl zapsán pouze v poznámce rodného listu. Okresní soud v Litoměřicích návrh usnesením ze dne 17. března 2015, č. j. 10 C

¹⁴⁰Procesní úprava sice nerozlišuje řízení o osvojení zletilého na dva druhy, ale hmotněprávní ano a spojuje s nimi odlišné následky, proto je potřeba, aby již ze samotného návrhu, jakož i posléze z rozsudku soudu, bylo patrné, o jaký druh osvojení zletilého se jedná.

¹⁴¹Formuláře tvoří přílohu této práce, dostupné na:

<<http://courts.delaware.gov/Help/Adoption/AdultAdoptionPacket.pdf>>

81/2014- 22, zamítl, neboť podle jeho názoru z rozsudku jasně vyplývá, podle jakých ust. OZ rozhodoval. Krajský soud v Ústí nad Labem jako soud odvolací rozhodnutí Okresního soudu potvrdil¹⁴² a své rozhodnutí odůvodnil tím, že se navrhovatel v původním návrhu, jakož ani v závěrečném, příp. v průběhu jednání, nedomáhal zápisu na místo otce v rodných listech dcer. Byl vyzván k doplnění návrhu a vyličení rozhodných skutečností, jelikož nevyplývalo, zda má v úmyslu osvojit zletilé dcery dle ust. § 847 či § 848 OZ. V závěru navrhovatel podal ústavní stížnost k ÚS a domáhal se zrušení předchozích usnesení, ale ÚS shodně s odůvodněním předchozích soudů stanovil, že se nejednalo o chybu v psaní nebo počtech, nemohlo tak být vydáno usnesení o opravě rozhodnutí. Stížnost posoudil a dospěl k závěru, že nebylo zasazeno do ústavních práv stěžovatele, když měl být procesně aktivnější a lépe reagovat na výzvy soudu, příp. využít práva na odvolání, kterého se vzdal. Předmětem řízení navíc nebylo samotné osvojení, ale právě usnesení o opravě rozhodnutí, které podle něj bylo správné. Ústavní stížnost vyhodnotil jako neopodstatněnou a odmítl ji.¹⁴³

Podle mého názoru měl Okresní soud v Litoměřicích v řízení o osvojení s ohledem na vyšetřovací zásadu a tvrzené skutečnosti (navrhovatel byl biologickým otcem dcer, po celou dobu se stýkali apod.) rozhodnout o osvojení zletilého dle § 847 odst. 1 písm. c) OZ tak, jak posléze namítal navrhovatel. Tím, že se ale navrhovatel vzdal práva na odvolání, nebyl dostatečně procesně aktivní, aby se domáhal nápravy a nápravu již nebylo možné sjednat na základě jeho návrhu na opravu rozhodnutí, neboť skutečně nedošlo k chybě v psaní nebo počtech, což potvrdil i ÚS.

3.3.3 Jednání

Dle § 17 ZZŘ soud nevede přípravné jednání, nenastávají tudíž ani jeho následky. Namísto něj může svolat tzv. „jiný soudní rok“, který je jeho obdobou a je upraven v § 18 ZZŘ. Soud jej svolá, pokud to považuje za vhodné k přípravě jednání, projednání věci, vyjádření stanovisek, příp. i k dokazování.¹⁴⁴ Přizve k němu účastníky řízení, nemůže se konat bez účasti toho účastníka, v jehož zájmu se řízení koná, ledaže k tomu dal svůj výslovný souhlas. Současně musí soud dopředu oznámit čas, místo a průběh jiného soudního roku. Jako výhodu považují skutečnost, že jej lze konat i mimo soudní budovu, což umožní účast těm účastníkům, kteří by se jinak nemohli dostavit a nemohli tak vyjádřit svůj postoj (např. se pro

¹⁴²Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem, ze dne 20. května 2015, č. j. 13 Co 249/2015- 27.

¹⁴³Usnesení Ústavního soudu ze dne 19. listopadu 2015, sp. zn. IV. ÚS 2552/15.

¹⁴⁴Jen je-li dle zákona účelné a umožňuje to povaha věci, tzn., že důkazy jsou k dispozici a účastníkům bylo předem oznámeno, že bude dokazování probíhat, jinak to zakládá vadu řízení a věc může být na námitku účastníka zrušena a vrácena k novému projednání, srov. SVOBODA: *Rodičovství, osvojení a výživné ...*, s. 17.

svůj špatný zdravotní stav nacházejí v nemocnici, jsou uvězněni apod.). Na druhou stranu ale právě jistá neformálnost jiného soudního roku může být na újmu v případech, kdy není účastníkům zařízena ústavně zaručená kontrola veřejnosti,¹⁴⁵ když dojde k jejímu vyloučení, proto by tento institut neměl být nadužíván.

K projednání věci soud nařídí jednání, bez něj nelze osvojení schválit. Nařídí jej tak, aby účastníci měli možnost se na něj připravit. Jelikož v ZZŘ není obecná úprava jednání blíže řešena, bude se řídit ustanoveními OSŘ.¹⁴⁶

3.3.4 Účastníci řízení

Účastníky řízení o osvojení jsou osvojitel, jeho manžel, je-li k osvojení třeba jeho souhlasu, osvojenec (od okamžiku jeho připojení k návrhu), příp. jeho zákonný zástupce nebo soudem ustanovený opatrovník, je-li omezen ve svéprávnosti.

V neposlední řadě jsou dle § 448 odst. 1 ZZŘ účastníky řízení také děti osvojenice. Domnívám se, že toto ustanovení je matoucí. Podle jazykového výkladu by účastníky byly pouze děti osvojenice, nikoli všichni jeho potomci tak, jak uvádí Svoboda.¹⁴⁷ Soud by ostatním potomkům poskytoval ochranu pouze v tom rozsahu, v jakém by hrozil rozpor osvojení s dobrými mravy na základě § 846 OZ. Podle § 852 OZ má osvojení právní následky „pro osvojenice a jeho potomky, pokud se narodili později. Pro dříve narozené potomky má osvojení právní následky, jen když dali k osvojení souhlas“. Hmotněprávní úprava hovoří o právních následcích pro potomky osvojenice (všechny bez ohledu na to, zda jsou jeho dětmi, nebo ne), pokud se k osvojení souhlasně vyjádří. Tak ovšem mohou učinit v případě, že budou účastníky řízení, neboť se bezesporu bude v řízení jednat o jejich právech a povinnostech. Rozdílně od Svobody, Dávid v účastenství v § 449 ZZŘ zohledňuje všechny potomky osvojenice.¹⁴⁸ Opět se zde jedná o nesoulad hmotněprávní úpravy s úpravou procesní, který může v aplikační praxi činit rozpory, proto by měly být právní úpravy uvedeny v soulad, přičemž považuji za vhodnější použití slovního spojení „potomků osvojenice“ před „dětmi osvojenice“.

Každý z potomků uděluje souhlas s osvojením jen sám za sebe a nesouhlas jednoho nemůže být na újmu druhému. Tzn., pokud některý z nich s osvojením nesouhlasí, neznamená to, že by nemohlo mít právní následky pro potomka osvojenice, který s osvojením souhlasil.

¹⁴⁵Čl. 38 odst. 2 LZPS.

¹⁴⁶§ 115 až § 119 OSŘ, mimo ustanovení o koncentraci či neúplné apelaci.

¹⁴⁷„Účastníky řízení o osvojení zletilého nejsou jiní potomci osvojenice než jeho děti“, srov. SVOBODA, Karel. In: SVOBODA: *Zákon o zvláštních řízeních...*, s. 896.

¹⁴⁸DÁVID, Radovan. In: LAVICKÝ: *Zákon o zvláštních řízeních...*, s. 764.

Jakákoli osoba, která souhlasila s osvojením nebo s jeho následky, jej může odvolat, než soud začne vylašovat rozhodnutí ve věci samé. To platí i pro osvojence, pokud změní názor a nechce být osvojen, nelze ho do osvojení nutit. Odvoláním jeho souhlasu navrhovatel dodatečně ztrácí aktivní legitimaci k podání návrhu na osvojení a návrh bude zamítnut.¹⁴⁹

Mezi účastníky řízení se neřadí rodiče osvojovaného (ani jeho další příbuzní), osvojení ale nesmí být v rozporu s jejich odůvodněnými zájmy. Pokud by bylo, došlo by k jejich přibrání do řízení a dále by se s nimi jednalo jako s dalšími účastníky řízení.¹⁵⁰ Účastníky řízení nejsou ani děti osvojitele, pokud by ale osvojení mělo být v rozporu s jejich nemajetkovými zájmy, soud jej neschválí (viz. § 801 a § 848 odst. 1 OZ).

3.3.5 Dokazování

Řízení o osvojení zletilého je ovládáno vyšetřovací zásadou¹⁵¹ jako většina řízení probíhajících dle ZZŘ. Pro řízení neplatí zásada zákonné koncentrace (§ 20 odst. 2 ZZŘ), účastníci tedy mohou uvádět rozhodné skutečnosti a navrhopvat důkazy k jejich prokázání až do té doby, než soud započne vylašovat své rozhodnutí.

Na rozdíl od sporného řízení se v řízeních podle ZZŘ k výsledku účastníka nevyžaduje jeho souhlas (§ 22 ZZŘ). Jako důkaz slouží dle § 450 ZZŘ obligatorně výslech osvojencova manžela, jeho rodičů (jedná-li se o obdobu osvojení nezletilého) a také jeho dětí, jsou-li s ohledem na svou rozumovou a volní vyspělost schopny vyjádřit svůj názor na osvojení. Soud ale musí při jejich výslechu postupovat šetrně, je pak na jeho uvážení, zda výslech proběhne standardně během řízení, nebo tak učiní mimo jednání méně formálním způsobem, aby dítě nebylo vystaveno přílišnému tlaku.

Výslech rodičů osvojence není bezpodmínečně nutný, pokud s osvojením souhlasí a dále v případech vyjmenovaných v § 437 odst. 1 písm. a) až d) ZZŘ (neznámý pobyt, není schopen se vyjádřit ad.)

Soud vyslechne i manžela osvojence (za předpokladu, že jejich manželství stále trvá), ačkoli ten není účastníkem řízení. Výslech se bude týkat kromě toho, zda souhlasí s osvojením svého manžela, i skutečnosti, zda souhlasí se změnou příjmení, které je jejich společným, pokud je změna příjmení osvojence soudu navrhována. Od jeho souhlasu bude

¹⁴⁹SVOBODA, Karel. In: SVOBODA: *Zákon o zvláštních řízeních...*, s. 895–896.

¹⁵⁰Rozsudek Okresního soudu v Hradci Králové ze dne 24. 4. 2014, sp. zn. 20 C 31/20.

¹⁵¹Soud je povinen zjišťovat všechny skutečnosti, které jsou pro řízení důležité, a to bez ohledu na procesní aktivitu účastníků. Neplatí, že by účastníci mohli být nečinní, mají povinnost označit důkazy k prokázání svých tvrzení, s jejich nečinností ale nejsou spojeny negativní následky, jako je např. rozhodnutí v neprospěch takto nečinného účastníka, srov. WINTEROVÁ, Alena, MACKOVÁ, Alena a kol. *Civilní právo procesní: Část první: Řízení nalézací*. 7., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Linde Praha, 2014, s. 361.

upuštěno, není-li schopen jej udělit, jeho získání je spojeno s těžko překonatelnou překážkou, nebo je omezen ve svéprávnosti.¹⁵² V takovém případě je chráněn pouze soudem, který sám musí posoudit, zda osvojení není v rozporu s jeho zájmy.

Od manžela osvojitele bude soud při výslechu zjišťovat, proč se nepřipojil k návrhu na osvojení, ale také, co osvojitele k osvojení vede atd.¹⁵³ Dojde-li soud po provedení výslechů k závěru, že nedošlo k plnému prokázání rozhodných skutečností, přistoupí dále k výslechu osvojenice, osvojitele, příp. k provedení dalších důkazů.

3.4 Rozhodnutí soudu a opravné prostředky

Soud v souladu s § 451 odst. 1 ZZŘ rozhoduje ve věci samé rozsudkem, v ostatních případech usnesením. K osvojení dochází právní mocí rozsudku o osvojení. V rozsudku může soud rozhodnout i o novém příjmení osvojenice (§ 451 odst. 2 ZZŘ), ačkoli obecně platí, že osvojení zletilého nemá na jeho příjmení vliv. Pokud však podá soudu požadavek na změnu svého příjmení se souhlasem osvojitele, soud rozhodne, že k dosavadnímu příjmení osvojenice bude připojeno osvojitelovo. Ve výroku provede identifikaci osvojenice, osvojitele a biologických rodičů osvojenice. Současně musí uvést, o jakou formu osvojení zletilého se jedná, zda o období osvojení nezletilého či nikoli.¹⁵⁴

Řízení je osvobozeno od veškerých soudních poplatků.¹⁵⁵ Soud rozhodne současně i o nákladech řízení a jejich náhradě, a sice podle ust. § 142 a násl. OSŘ, neboť úprava obsažená v ZZŘ se netýká osvojení zletilého.¹⁵⁶ Pokud je jisté, že navrhovatel svévolně uplatňuje právo a jeho návrhu nemůže být vyhověno, může mu soud uložit náhradu nákladů dle § 24 ZZŘ. Soud také může rozhodnout, že se náhrada nákladů nepřiznává žádné ze stran, pokud se jí strany výslovně vzdají.¹⁵⁷

Dojde-li k osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého, může být podle Svobody na tuto dobu přeměněno, pokud osvojitel i osvojenec chtějí tímto způsobem prohloubit své vztahy.¹⁵⁸ Domnívám se, že přeměna osvojení bude u zletilého výjimečným institutem, který ale nelze bez dalšího zavrhnout. Podmínky pro přeměnu budou podle mého názoru dány

¹⁵²SVOBODA, Karel. In: SVOBODA: *Zákon o zvláštních řízeních...*, s. 896.

¹⁵³CHARVÁT, Pavel. In: JIRSA: *Občanské soudní řízení...*, s. 896.

¹⁵⁴SVOBODA, Karel. In: SVOBODA: *Zákon o zvláštních řízeních...*, s. 901.

¹⁵⁵§ 11 odst. 1 písm. a) zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů; výjimkou je ale ústní podání návrhu do protokolu dle § 14 ZZŘ, které je zpoplatněno částkou 1000,- Kč, srov. položka 27 sazebníku poplatků, který je přílohou tohoto zákona.

¹⁵⁶§ 23 ZZŘ může být použit analogicky v případech, kdy ve věci není dán současně neúspěch druhé strany, srov. LAVICKÝ, Petr. In: LAVICKÝ: *Zákon o zvláštních řízeních...*, s. 78.

¹⁵⁷CHARVÁT, Pavel. In: JIRSA: *Občanské soudní řízení...*, s. 916.

¹⁵⁸SVOBODA: *Rodičovství, osvojení a výživné...*, s. 88.

v případě, že dojde k osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého, a následně v době do tří let od právní moci rozhodnutí budou splněny podmínky pro obdobu osvojení nezletilého. V tomto případě připadá v úvahu nutné splnění podmínky vytvoření vztahu mezi osvojencem a osvojitelem jako je mezi rodičem a dítětem, a potom také splnění podmínky osvojení sourozence osvojence, nebo také případ, kdy se osvojitel stane manželem rodiče osvojence. Naopak si myslím, že by neměla být možnost přeměny osvojení za splnění podmínek § 847 odst. 1 písm. b) a c), neboť podmínky podání návrhu v době nezletilosti osvojence či péče o osvojence již v době jeho nezletilosti musely být splněny již v době, kdy došlo k osvojení zletilého, které není obdobou osvojení nezletilého. Pokud by byla možná přeměna osvojení i za těchto podmínek, docházelo by podle mého názoru k neúměrnému zatěžování soudů, když osvojitel již v původním řízení mohl a měl možnost osvojence osvojit obdobně jako nezletilého, přesto tak neučinil.

Rozhodnutí o osvojení zletilého může být zrušeno z důležitých důvodů na návrh osvojitele či osvojence, nikdo jiný není dle § 840 odst. 1 OZ aktivně legitimován. Podání návrhu na zrušení (stejně tak i na přeměnu osvojení zletilého) je časově omezeno. Procesní úprava převzala úpravu hmotněprávní, co se týká nezrušitelnosti osvojení, která nastává automaticky ze zákona po uplynutí tří let od právní moci rozhodnutí o osvojení. Jakmile tato doba uběhne, nelze osvojení zrušit, výjimkou je, došlo-li k osvojení v rozporu se zákonem (§ 840 odst. 2 OZ). Charvát jako příklad uvádí osvojení mezi navzájem příbuznými osobami v přímé linii nebo sourozenci (§ 804 OZ).¹⁵⁹ Ve věci zrušení osvojení německá právní úprava koresponduje s naší (§ 1771 BGB), použijí se modifikovaná ust. o zrušení osvojení nezletilého (§ 1760 odst. 1–5 BGB), podle kterých bude možné zrušit osvojení, pokud návrh trpěl nedostatky (např. chyběl souhlas osvojovaného s osvojením), osvojitel nebo osvojenec byli v době podání návrhu neschopni jej učinit, učinili souhlas pod tlakem, podvodem apod. Výše uvedené nedostatky lze zhojit, a bude-li tak učiněno, osvojení nemusí být zrušeno.

Ve zvláštních řízeních také neplatí zásada úplné apelace vyjádřená v § 20 odst. 2 a § 28 ZZŘ, takže účastníci mohou uvádět nové skutečnosti i v odvolacím řízení. Zneužití této zásady bude v rozporu s principem poctivosti (§ 6 OZ) a může negativně ovlivnit rozhodování soudu. Opravné prostředky, včetně mimořádných, se budou řídit OSŘ. Odchylnou je výše zmíněný princip úplné apelace, dále dle § 30 ZZŘ není v řízení o osvojení přípustné ani dovolání, výjimku tvoří pouze nezrušitelné osvojení.

¹⁵⁹CHARVÁT, Pavel. In: JIRSA: *Občanské soudní řízení...*, s. 910.

3.5 Specifické postavení zletilého osvojence omezeného ve svéprávnosti

Procesní úprava výslovně neřeší, jak postupovat, když osvojencem je osoba omezená ve svéprávnosti, měla by mít ale v řízení stejné postavení jako nezletilý. Pokud z důvodu své omezené svéprávnosti není schopen se připojit k návrhu a osvojitel na tuto skutečnost poukazuje, je povinen ji doložit např. rozsudkem o omezení svéprávnosti osvojovaného.¹⁶⁰

V řízení za osvojence jedná jeho zákonný zástupce nebo soudem ustanovený hmotněprávní opatrovník, nesmí ale činit jednání, které má osobní povahu,¹⁶¹ např. není oprávněn za něj udělit souhlas s osvojením. Povinnost zastoupení zákonným zástupcem stanovuje i BGB, na rozdíl od naší úpravy ale za nesvéprávného osvojence podává i návrh na osvojení (§ 1768 odst. 2 BGB). Zákonný zástupce ani opatrovník nemůže zastupovat osvojence, pokud jsou jejich zájmy v rozporu. Nastane-li taková situace, soud osvojení ustanoví usnesením tzv. kolizního opatrovníka, jinak by se jednalo o vadu řízení, která by mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci, jež by mohlo vést až ke zrušení rozhodnutí a jeho navrácení k novému projednání.

Není-li osvojenec omezen ve svéprávnosti, protože mu byla soudem schválena smlouva o nápomoci nebo zastoupení členem domácnosti, je oprávněn se připojit k návrhu bez opatrovníka, soud ale zkoumá jeho způsobilost takový souhlas učinit. Pokud dojde k závěru, že opatření jsou nedostatečná, dá podnět k zahájení řízení o omezení svéprávnosti a přeruší řízení o osvojení, dokud nebude řízení o omezení svéprávnosti skončeno.¹⁶² Pokud osvojenec udělil souhlas před zahájením řízení o omezení svéprávnosti, soud jeho relevanci posoudí jako předběžnou otázku a stanoví, zda je jeho udělení postačující, nebo má být nahrazeno souhlasem procesního opatrovníka. Ten je povinen přihlídnout k přáním osvojence, který alespoň přibližně chápe podstatu a následky osvojení a pokud je jeho názor na osvojení odlišný s osvojencovým, musí jej odůvodnit.¹⁶³ Soud poté schvaluje souhlas daný procesním opatrovníkem, bez toho, že by jej schválil, nelze osvojení provést.¹⁶⁴ Nedojde-li k nahrazení osvojencova souhlasu souhlasem opatrovníkovým, soud návrh na osvojení zamítne.¹⁶⁵

Dospěl-li soud k závěru, že má osvojenec takovou rozumovou a volní vyspělost, že je schopen posoudit osvojení, jeho následky a vyjadřovat se k němu, pak bude mít i právo

¹⁶⁰SVOBODA, Karel. In: SVOBODA: *Zákon o zvláštních řízeních...*, s. 894.

¹⁶¹CHARVÁT, Pavel. In: JIRSA: *Občanské soudní řízení...*, s. 912.

¹⁶²SVOBODA: *Rodičovství, osvojení a výživné...*, s. 92.

¹⁶³SVOBODA, Karel. In: SVOBODA: *Zákon o zvláštních řízeních...*, s. 889.

¹⁶⁴CHARVÁT, Pavel. In: JIRSA: *Občanské soudní řízení...*, s. 912.

¹⁶⁵Tamtéž, s. 895.

odvolat se do rozsudku, s jehož výsledkem není spokojen, stejně tak bude rozsudek doručen nejen jeho zákonnému zástupci či opatrovníku, ale i jemu samotnému.¹⁶⁶

Pokud je osvojenec v takovém stavu, že vyžaduje celkovou péči obdobnou té, jaká je poskytována nezletilému, bude ve většině případů potřebné splnit podmínku preadopční péče. Dohled nad úspěšností osvojení je obecně povahou osvojení zletilého zcela vyloučen, podle mého názoru jej ale lze použít právě u osvojení zletilého omezeného ve svéprávnosti, neboť by měl mít v řízení obdobné postavení jako nezletilý. Dohled může soud nařídít pouze po právní moci rozsudku o osvojení, nikoli např. v průběhu preadopční péče. Dospěje-li ovšem k závěru, že osvojení nefunguje, nemůže jej sám o sobě zrušit,¹⁶⁷ k tomu jsou oprávněni pouze osvojitel a osvojenec. Otázkou tedy je, k čemu tento institut zákonodárce do zákona vůbec vložil. Soud sice může prostřednictvím OSPODu dohlížet na osvojení, důsledky ale žádné vyvodit nemůže. Přitom si myslím, že by nebylo na škodu, kdyby měl soud oprávnění zahájit řízení o zrušení osvojení nebo uložit dohled ještě před osvojením samým nejen u osvojení zletilého omezeného ve svéprávnosti, ale i u obdoby osvojení nezletilého.

¹⁶⁶SVOBODA: *Rodičovství, osvojení a výživné...*, s. 92.

¹⁶⁷Tamtéž, s. 82.

ZÁVĚR

Jak jsem již uvedla, úprava osvojení zletilého není na území naší republiky zcela nová, existovala již v první polovině 20. století a zákonodárce se jí v některých ustanoveních inspiroval, ačkoli je jasné, že s ohledem na vývoj společnosti najdeme v úpravách i spoustu odlišností. Shodně s ABGB je osvojení zletilého koncipováno jako neúplné osvojení, víceméně shodná jsou ust. o souhlasu manželů osvojitele či osvojence s osvojením, jakož i nabytí příjmení (ačkoli nenastává přímo ze zákona), stejně tak i vztahy, které jsou osvojením založeny, nebo naopak zanikají. Naopak není nadále nutný souhlas rodičů osvojence s jeho osvojením, ačkoli je brán ohled na jejich odůvodněné zájmy, s ohledem na závažnost změn, které osvojení vyvolává, také není možné osvojení založit smlouvou, ale pouze rozhodnutím soudu. Odlišnosti současné a minulé úpravy jsou také patrné s ohledem na to, že nyní rozeznáváme dvě formy osvojení zletilého, kdežto dříve byla forma pouze jedna, a to jak v ABGB, tak i v ZoO. V něm lze zase spatřit podobnost se současnou úpravou ve změně zápisu v matrice a také v možnosti zrušení osvojení žalobou, resp. návrhem na zrušení.

Znovuzavedení institutu osvojení zletilého tedy považuji za přínosné, mimo jiné, i s ohledem na právo na soukromí, rodinný život a také autonomii vůle, která je občanským zákoníkem tolik zdůrazňována a vychází z předpokladu, že subjekty soukromého práva jsou oprávněny na základě své svobodné vůle vstupovat do soukromoprávních vztahů, není-li to zákonem výslovně zakázáno. U obdoby osvojení nezletilého shledávám velice přínosnou možnost osvojení sourozence, o to více celých sourozeneckých skupin, kdy takové osvojení může být přínosné nejen pro zletilého osvojence, ale i pro jeho sourozence nezletilého, který již byl, nebo je současně s ním osvojen a v důsledku zůstává určitým způsobem spojen se svou původní rodinou a nedostává se do úplně cizího prostředí. V samotném řízení pak za výhodu považuji institut jiného soudního roku umožňující účast i těch účastníků, kteří by se k běžnému jednání jinak nemohli dostavit.

Přesto shledávám v hmotněprávní i procesní úpravě několik nedostatků. Problém např. může nastat u obdoby osvojení nezletilého při plnění podmínky uložené v § 847 odst. 1 písm. b) OZ (podání návrhu v době nezletilosti osvojence). Zákon neříká, v jaké lhůtě před dosažením zletilosti osvojence lze návrh podat, nebude ani důležité, zda vůbec byly splněny podmínky pro schválení osvojení nezletilého. Obávám se zde možnosti častějšího zneužití, kdy osvojitel podá návrh, aby si zajistil možnost osvojence osvojit v době jeho zletilosti. Jedním z možných řešení by mohlo být např. stanovení oné mezní lhůty pro podání návrhu na osvojení, avšak jsem toho názoru, že takové řešení nebude optimální a realizovatelné

vzhledem k možným průtahům řízení. Druhou možností by byla povinnost v řízení o osvojení zletilého zkoumat, zda byly splněny podmínky pro schválení osvojení již v době nezletilosti osvojence, kdyby nenastala překážka jeho zletilosti. I zde ale vidím jistá úskalí, např. při zkoumání udělení souhlasu rodičů osvojence, když nejsou v řízení o osvojení zletilého již účastníky řízení.

Dále si nemyslím, že je vhodné pojetí obdoby osvojení nezletilého jako neúplného osvojení, za zdařilejší spatřuji úpravu zejména v BGB, kde osvojení zletilého mohou přiznat účinky osvojení nezletilého, pak jej pojmají jako osvojení úplné. Podle mého názoru si ust. § 833 OZ (zpřetrhání vazeb s původní rodinou), které bude u obdoby osvojení nezletilého použito a § 853 OZ (zachování podpůrné vyživovací povinnosti osvojence a jeho dědění pouze po osvojiteli, nikoli po členech jeho rodiny, kteří jsou nyní i jeho příbuznými), který tvoří zvláštní ust., odporují a nejsou plně slučitelná. Osvojenec má sice lepší postavení ohledně vyživovací povinnosti, jejíž splnění může požadovat po původní rodině, zároveň má tuto povinnost i on, přičemž velkou nevýhodu vidím i ve zkrácení dědického práva vůči jeho nové rodině.

U „neobdoby“ osvojení nezletilého se výslovně hledí na důležité zájmy potomků osvojitele či osvojence, u obdoby se podpůrně použije ust. § 801 OZ, které ale chrání pouze děti osvojitele. Pro tento rozdíl jsem neshledala opodstatnění, když podle mého názoru by měli mít potomci osvojence stejnou ochranu v obou případech, vložila bych ji tedy mezi ust. společná, po vzoru BGB, který ochranu jejich zájmů spojuje s osvojením zletilého obecně.

Za nadbytečnou pak považuji změnu čísel za lomítkem u rodného čísla osvojence, která se mění na základě dosavadní praxe osvojení nezletilých. Zde se zdá být potřebnou kvůli zpřetrhání vazeb s původní rodinou, k čemuž u osvojení zletilého nedochází. Tato skutečnost by ale měla být napravena novelou zákona o evidenci obyvatel.

Pokud by měly být odstraněny nedostatky v hmotněprávní úpravě, změnila bych i textaci § 854 OZ, podle kterého se použijí obdobně ustanovení o osvojení zletilého i na osvojení nezletilého, kterému byla svéprávnost *přiznána*, kdy výkladem sice dojdeme k závěru, že není důvod, aby se nemohla tato ust. použít i na nezletilého, který plné svéprávnosti nabyl uzavřením manželství, myslím si, že by ale tato ne příliš přesná a vhodná formulace mohla být také odstraněna a nahrazena formulací *osvojení nezletilého, který nabyl plné svéprávnosti*.

Největší nedostatek ovšem spatřuji v tom, že osvojení zletilého není umožněno registrovaným partnerům, resp. zákon se k tomuto vůbec nevyjadřuje. Ani v zákoně o registrovaném partnerství se o osvojení zletilého nehovoří, je zde pouze stanoven zákaz

osvojení dítěte v době trvání partnerství. K zakotvení tohoto zákazu vedla obava z možných negativních důsledků ve výchově o dítě, jelikož ale není osvojení zletilého institutem zaměřeným na výchovu a předpokládá svobodné rozhodování zletilých osob, spatřuji v neexistenci této úpravy mezeru v zákoně, která by měla být vyplněna. Stejně tak považuji i nemožnost vyjádřit se k osvojení (ať už je partner osvojitelem či osvojencem) za velice znevýhodňující, když manžel souhlas s osvojením na rozdíl od něj uděluje.

Za nedostatek v procesní úpravě pak považuji absenci podpůrného použití ustanovení o osvojení nezletilého tak, jak je tomu v občanském zákoníku. I když i bez výslovného zakotvení je tato aplikace možná s ohledem na vzájemnou provázanost hmotného a procesního práva, mohou se objevit nejasnosti v tom, která ustanovení lze takto použít a která ne (např. již zmíněný institut dohledu nad úspěšností osvojení ad.).

V neposlední řadě mi připadá matoucí ust. § 448 odst. 1 ZZŘ, podle něhož jsou účastníky řízení děti osvojence. Za vhodnější považuji formulaci „potomci osvojence“, neboť ta by byla v souladu s hmotněprávní úpravou, která taktéž hovoří o potomcích, ne o dětech.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Monografie a komentáře

ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl první, Reprint původního vydání. Praha: ASPI, 2002, 1192 s.

HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka, WESTPHALOVÁ, Lenka a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 1380 s.

HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství*. Komentář, 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, 558 s.

NOVOTNÝ, Petr. *Nový občanský zákoník*. 1. vyd. Praha: Grada, 2014, 194 s.

ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 752 s.

VOJÁČEK, Ladislav, SCHELLE Karel, KNOLL Vilém. *České právní dějiny*. 2., upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, 694 s.

DVOŘÁK, Jan, MALÝ, Karel a kol. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, 687 s.

SVOBODA, Karel a kol.: *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 1056 s.

LAVICKÝ, Petr a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Řízení nesporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2015, 1012 s.

LAVICKÝ, Petr. *Občanský zákoník I: Obecná část (§ 1-654) : komentář*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2014, 2400 s.

SVOBODA, Karel. *Rodičovství, osvojení a výživné dětí po rekodifikaci soukromého práva*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, 244 s.

JIRSA, Jaromír a kol. *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha III. Zákon o zvláštních řízeních soudních*. Praha. Wolters Kluwer, HBT, 2015, 1072 s.

Učebnice

HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2006, 398 s.

MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace.*, 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, 284 s.

ČEŠKA, Zdeněk. *Československé rodinné právo*. 1. vydání. Praha: Panorama, 1985, 310 s.

KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské IV. Právo rodinné*. 3. doplněné vydání. Reprint původního vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014, 158 s.

WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A a kol. *Civilní právo procesní: Část první: Řízení nalézací*. 7., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Linde Praha, 2014, 624 s.

Příspěvky ve sborníku a odborné články

ZUKLÍNOVÁ, Michaela. In: Dvořák, J., Winterová, A. Osvojení – jméno s několika významy. *Pocta Jiřímu Švestkovi k 75. narozeninám*. 1. vyd., Praha: ASPI, 2005, s. 369–380.

SMOLÍKOVÁ, Kateřina. Osvojení v návrhu nového občanského zákoníku. *Právní fórum*, 2011, roč. 8, č. 7, s. 302–304.

SEDLÁK, Petr. Osvojení v NOZ a některé zápisy do matrik. *Rekodifikace a praxe*, 2013, č. 1, s. 14–15.

PILÍK, Václav. Přiznání svéprávnosti nezletilému podle nového občanského zákoníku. *Právní rozhledy*. 2014, č. 10. s. 349- 353

Právní předpisy

Zákon č. 946/1811 Sb. s. z., obecný zákoník občanský, ve znění k 1. 1. 1904

Zákon č. 56/1928 Sb., o osvojení, ve znění zákona č. 41/1948 Sb., účinném ke dni 1. června 1948

Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, ve znění zákona č. 46/1959 Sb., účinném ke dni 1. září 1959

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 401/2012 Sb., účinném ke dni 1. ledna 2013

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění zákona č. 202/2012 Sb., účinném ke dni 1. září 2012

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění zákona č. 241/2013 Sb., účinném ke dni 19. srpna 2013

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákona č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky, ve znění zákona č. 357/2003 Sb., účinném ke dni 29. října 2003

Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů

Zákon Německé spolkové republiky ze dne 18. 8. 1896, občanský zákoník (Bürgerliches Gesetzbuch), ve znění pozdějších předpisů

Zákon provincie Alberta ze dne 14. 5. 2012, o osvojení zletilého (Adult Adoption Act), ve znění pozdějších předpisů

Zákoník státu Delaware ze dne 3. 2. 2016, Delaware Code, ve znění pozdějších předpisů

Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte

Judikatura

Nález Ústavního soudu ze dne 5. listopadu 1996, sp. zn. Pl. ÚS 6/96

Rozsudek Okresního soudu v Hradci Králové ze dne 24. dubna 2014, sp. zn. 20 C 31/20

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. prosince 1987, sp. zn. 6 Cz 45/87

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. listopadu 2002, sp. zn. 28 Cdo 1842/2002

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. prosince 2006, sp. zn. 30 Cdo 2787/2005

Usnesení Ústavního soudu ze dne 19. listopadu 2015, sp. zn. IV. ÚS 2552/15

Rozsudek Okresního soudu v Litoměřicích ze dne 7. srpna 2014, sp. zn. 10 C 81/2014

Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem, ze dne 20. května 2015, č. j. 13 Co 249/2015-27

Kummer v. Donak, ze dne 16. září 2011, případ č. 101232

Internetové zdroje

Adult adoption law in Canada. Dostupné na: <<http://adoptingback.com/adopting-back/canada-adult-adoption-law/>>

Adult adoption, Family Court of the state of Delaware Dostupné na: <<http://courts.delaware.gov/Help/Adoption/AdultAdoptionPacket.pdf>>

BENEŠOVÁ, Petra. *Soudy loni schválily osvojení 63 dospělých, změní se jim i rodné číslo.*

[online]. rozhlas.cz, 11. února 2015. Dostupné na:

<http://www.rozhlas.cz/zpravy/politika/_zprava/soudy-loni-schvalily-osvojeni-63-dospelych-zmeni-se-jim-i-rodne-cislo--1454205>

LICHOVNÍK, Tomáš. *Změny v OSPOD a další novinky – Část II.* [online]. pravni prostor.cz, 23. dubna 2014. Dostupné na: < <http://www.pravni prostor.cz/clanky/rekodifikace/zmeny-v-ospod-a-dalsi-novinky-cast-ii>>

Jiné zdroje

ELIÁŠ K. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem.* 1. vyd., Sagit, 2012., 1119 s.

Důvodová zpráva k zákonu č. 94/1963 Sb., o rodině.

Legislativní pravidla vlády schválená usnesením vlády ze dne 19. března 1998 č. 188.

Informace Ministerstva vnitra č. 5/2015 a č. 9/2015.

PŘÍLOHY

Formulář pro návrh na osvojení zletilého, Delaware

Form 150A
(Rev. 01/10)

The Family Court of the State of Delaware

In and For New Castle Kent Sussex County

PETITION FOR ADOPTION OF AN ADULT

In the Matter of: _____

Petitioner #1			Petitioner #2 (If Applicable)			File Number
Name			Name			
Street Address			Street Address			
Apt. or P.O. Box Number			Apt. or P.O. Box Number			
City	State	Zip Code	City	State	Zip Code	
Home Phone	Work Phone		Home Phone	Work Phone		
Attorney Name and Phone Number (if any)			Attorney Name and Phone Number (if any)			
Marital Status: ☐ Married ☐ Single			Marital Status: ☐ Married ☐ Single			

In the interest of the following person:

Name	Date of Birth	Gender (Check One)
		☐ Male ☐ Female
Street Address	Apt. or P.O. Box Number	City
		State
		Zip

- The Petitioner(s) desire to adopt the above named person (hereinafter the "adoptee.") As such, I/we have attached the following to this petition:
 - Consent of Petitioner(s) to Adult Adoption
- The adoptee consents to being adopted by the Petitioner(s). As such I/we have attached the following to this petition:
 - Consent of adoptee to Adult Adoption
- The adoptee will assume the following name(s) upon adoption:

4. I/we have attached a certified copy of the adoptee's birth certificate.

WHEREFORE, Petitioner(s) seeks to adopt the above-named individual.

Petitioner/Petitioner's Attorney

Petitioner 2, if any

Date

Date

Sworn to and subscribed before me this
_____ day of _____

Sworn to and subscribed before me this
_____ day of _____

Notary Public or Clerk of Court

Notary Public or Clerk of Court

AFFIDAVIT OF TRUTH

I, _____, state the information in this Petition for Adoption is true and correct to the best of my knowledge.

Affiant

Sworn to subscribed before me this _____ day of _____,

Notary Public/ Clerk of Court

Formulář informačního listu, Delaware

Form 240
Rev (11/05)

The Family Court of the State of Delaware
INFORMATION SHEET - PLEASE PRINT

Date: _____ File No.: _____

Please fill in A to K pertaining to you the Applicant (Petitioner).

A. Name: _____

B. Address: _____

C. Phone – Home: _____ Work: _____ Cell: _____

D. Employer & Address: _____

Hours/Shift _____

E. Social Security No.: _____ F. Date of Birth: _____

G. Sex: _____ Race: _____ Height: _____ Weight: _____ Hair: _____ Eyes: _____

Marks/Scars/Tattoos: _____

H. Type of motor vehicle operated by you: _____

I. Driver's License No.: _____ State of Issue: _____

J. Your relationship to the Defendant/Respondent: _____

K. Attorney: _____

If you are filing for Custody, Visitation, Support or Petition for Protection from Abuse please fill out the information needed below in reference to the child(ren) who are involved.

Children (Custody/Visitation/Support/Petition for Protection from Abuse)

Name	Relationship	Sex	Date of Birth

OVER

Please fill in L to X pertaining to the Defendant/Respondent..(For additional respondents use additional sheets)

L. Defendant/Respondent is a: (Check One) ADULT JUVENILE

M. Name: _____

N. Address: _____

O. Phone – Home: _____ Work: _____ Cell: _____

P. Employer & Address: _____

Hours/Shift _____

Q. Social Security No.: _____ R. Date of Birth: _____

S. Sex: _____ Race: _____ Height: _____ Weight: _____ Hair: _____ Eyes: _____

Marks/Scars/Tattoos: _____

T. Driver's License No.: _____ U. Type vehicle operated by
Defendant/Respondent: _____

V. Parent's Name (if a juvenile): _____

W. Time when Respondent is usually home: _____

X. Any additional information about Respondent that may aid the process server in locating him/her to serve this petition:

DIRECTIONS TO RESPONDENT'S RESIDENCE

Čestné prohlášení osvojitele o tom, že souhlasí s osvojením, Delaware

Form 149
(Rev. 11/09)

The Family Court of the State of Delaware

In and For New Castle Kent Sussex County

In the Matter of:)	
_____)	File No.: _____
_____)	
(D.O.B) _____)	
)	
)	
)	

AFFIDAVIT OF CONSENT OF PETITIONER(S) IN ADULT ADOPTION

I, _____, hereby consent to _____
adopt _____.

_____	_____
Date	Consenting Party

Sworn to subscribed before me this _____ day of _____, _____

_____	_____
Clerk of Court/Notary Public	Date

Čestné prohlášení osvojení o tom, že souhlasí s osvojením, Delaware

Form 153
(Rev. 01/10)

The Family Court of the State of Delaware

In and For New Castle Kent Sussex County

In the Matter of:)	
_____)	File No.: _____
_____)	
(D.O.B))	
_____)	
)	
)	

AFFIDAVIT OF CONSENT OF ADOPTEE IN ADULT ADOPTION

I, _____, hereby give my consent for _____
_____ to adopt me.

_____	_____
Date	Consenting Party

Sworn to subscribed before me this _____ day of _____, _____

_____	_____
Clerk of Court/Notary Public	Date

ABSTRAKT

Tato diplomová práce se věnuje institutu osvojení zletilého, který byl do naší právní úpravy znovu začleněn k 1. 1. 2014 novým občanským zákoníkem, a to po více než 60 letech. Úvodní kapitola je zaměřena na historický vývoj osvojení na našem území od roku 1918, a to celkově, tedy nejen osvojení zletilého, ale i osvojení nezletilého. Druhá a třetí kapitola tvoří podstatu této práce. Druhá kapitola se nejprve věnuje vysvětlení pojmů zletilosti a svéprávnosti, poté základní hmotněprávní podmínce, a sice zákazu rozporu osvojení s dobrými mravy. Následuje podrobná analýza obou forem osvojení zletilého. Práce se věnuje jejich odlišnostem, ale i jejich společným rysům. Poslední kapitola se zabývá procesní úpravou institutu zakotvenou v zákoně o zvláštních řízeních. Rozebrán je celý proces řízení o osvojení zletilého, se zvláštní podkapitolou zaměřenou na specifické postavení osvojenec omezeného ve svéprávnosti, ale také samotné systematické zákona o zvláštních řízeních soudních a možnosti podpůrného použití ustanovení o osvojení nezletilého. Stěžejní část práce je pak psána v komparaci s německou právní úpravou, která inspirovala nejen naše pojetí osvojení zletilého, ale celý nový občanský zákoník, prostor je dán ale také právní úpravě Spojených států amerických a Kanady.

ABSTRACT

The diploma thesis is devoted to adoption of an adult, which has been reintegrated in our legislation on 1. 1. 2014 by the new Civil Code, after more than 60 years. The first chapter is focused on the historical development of adoption in Czech Republic territory since 1918 globally, not just an adult adoption, but also adoption of a minor. The second and third chapter constitute the main part of this thesis. The second chapter deals firstly with the terms of majority and legal capacity, then with the fundamental substantive condition, namely the prohibition of adoption contrary to good morals. A detailed analysis of both forms of adult adoption follows. The thesis is as devoted to their differences, but so their common features. The last chapter deals with the procedural rules laid down in the law of the special procedures. It analyses the whole process of adult adoption, including an extra chapter focusing on a specific position on the adoptee with limited legal capacity but also the scheme of the Act of special court proceedings itself and the possibility of supporting usage of the provisions about adoption of a minor. The main part is written in comparison with the German legislation, which inspired not only Czech concept of adult adoption, but a whole new Civil Code. Some space is also given to the legislation of the United States and Canada.

KLÍČOVÁ SLOVA (KEYWORDS)

Osvojení	Adoption
Osvojitel	Adopter, Adoptive parent
Osvojenec	Adoptee
Osvojení zletilého	Adoption of an adult
Zletilost	Majority, Full age, Legal age
Svéprávnost	Legal capacity
Dobré mravy	Good manners